

منتظم قرائت

کتابی

ایکنچی جزء

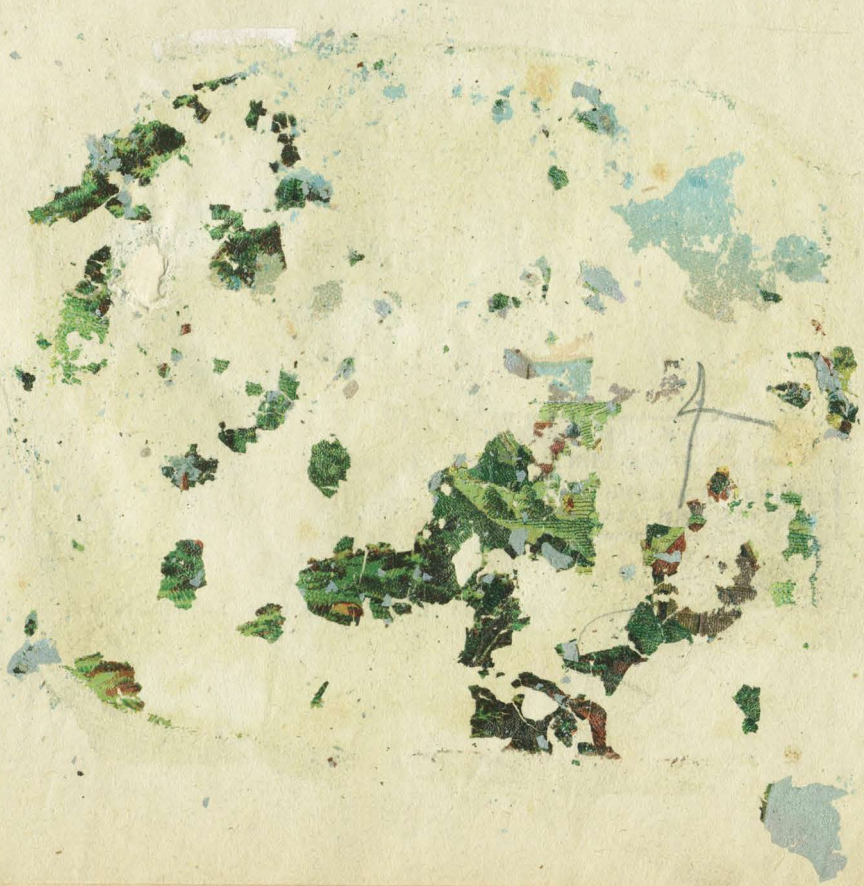
مرتبی: سلطان رحمنقلی.

ایکنچی طبعی.

ناشر لری:
کتاب نشریاتی شرکتی
"عصر"
قرانده.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

آدمنىڭ گاودەسى. قەيد.

تورلى كشىلەر آراسىدە، قاراب تور ورغە، نى قدر كوب آيرما بولسەدە، بار چەسىنىڭ گاودەلىرى بىر تورلى توزلىشىدۇر.

بىزنىڭ گاودەمىزنىڭ اچىدە سويە كىدىن بىر اوزەك بار. آڭا عىر بىچە «قەيد» وروسچە «اسكىلىت» دىلەر. قەيد - بىزنىڭ گاودەمىزنىڭ ايتلىرىنى وباشقە يوشماق كىسەكلەرنى توتوب تورادۇر. سويەكلەر ھەر قايسى قاتى بولغانغە كورە، توشىدىن قول ايلە قارمىلاب قاراغاندە، قولغەدە بىلنەلەر. بىزنىڭ قەيدمىز اوشبو سويەكلەردىن تورا:

(۱) گاودە سويەكلەرى: آرقە سويەگى، قابىرغالار ھەم حوز.

(۲) باش سويەگى.

(۳) قول ھەم آياق سويەكلەرى.

آرقە سويەگى - اوزون بىر باغانا روشىدە بولوب، دىخى واق سويەكلەردىن مەركىدۇر. بو واق سويەكلەرنىڭ ھەر قايسىسىنە «فقەرە» دىلەر. فقەرەلەرنىڭ اورتالىرى بوش بولوب، بارچەسى بىرگە تىزىلۇپ توراغان حالدا، شول بوش اورتالىغە (قوشقە) «جىلك» ياكە «آرقامىيى» اورناشمىدۇر. ھەر فقەرەگە ايكىشەر قابىرغا بىر كىشىدۇر. قابىرغالار دوغا قىيلىندىن بوگولوب كىلۇپ، گاودەنىڭ آلدەغى ياغىدەغى «كوكرەك سويەگى» دىگان سويەككە توشالار. قابىرغالارنىڭ اچىدە يورەك، اويكە ھەم باور اعضاءلىرى باردۇر. آرقە سويەگىنىڭ توبەنگى باشى «حوز» (۱) اسمىدەگى كىك.

(۱) ياخود «مىزان سويەگى».

هم قالون بر سويه ككه كيلوب تره لمشدر. آدمناڭ آرقه سويه گى وبتون
گاودهسى حوض سويه گى اوستنده طورالر.

باش سويه گى - آرقه سويه گينڭ اياڭ يوغارغى باشنىڭ يى دانە مويىن
فقرەسى اوستنده طورادر. باش سويه گى بر توگارەك ياشچەك روشندە
بولوب دخى بر نيچە واق سويه كلردن مركبدر. شويەلە كە آلدندە:
ايكى كوز چوقورى، برون چوقورى هم ايكى تش فازناسى باردر. تش
فازنالىرىنىڭ هر ايكالوينە اوزونچە واق سويه كلر تشلر - اوطر تلمشدر.
يوغارغى تش فازناسى، باش سويه گينڭ باشقە كيسە كلرينە نق طوتاشقان
بولغانلقدن، سلكنوب يورى آلميدر. امان توبە نڭيسى آدمناڭ اوز اختيارناچە
يوغار يغە وتوبە نڭە طابا حرکت ايتە آلادر. باش سويه گينڭ هر ايكى
ياغندە دخى ايكى چوقور بار؛ بولار ايسە قلاق چوقورلريدر.

قول سويه كلرى - اوچ زور سويه ككن عبارتدر: برى اياڭ باش
سويه گى، برى ترسەك سويه گى، وبرى بلەك سويه گيدر. قولناڭ
آخزندە دخى بر نيچە سويهك بار: بولار ايسە بزناڭ نفس قول ديگان
اعضامزدر. قول گاودە ايلە ايكى سويهك آرقلى قوشيلادر: برى قلاق
سويه گى وبرى **اومراو** سويه گيدر.

آياقە شولايوق اوچ سويهك بار: برى بوط سويه گى وايكوى
بالطر سويه كلريدر. بولاردن باشقە، آياقناڭ توبە نڭى باشندە دخى بر
نيچە سويهك بار كە، بولارغە عموماً «طابان» دئيله در.

عضلەر.

سويه كلر اوزلكلردن حرکت ايتە آلميلر. اما آلارنى نەرسە حرکتلەندره؟
آلارنى حرکتلەندرى وچى اعضالر - ايتلردر. بوايتلرگە هر بچە «عضلە» دئيلر.
اگر بز برەر سويه گمزنى حرکتلەندرى ورگە تلەسەك، اوڭلا شول سويه ككه

مخصوص عضله من فی سلکتہ من (طار نامز یا کہ صوزا من). مثلاً اوڭ قوامزنڭ ترسه کدن توبه ن یاغینی (بله کنی) یوغاری کونور گه تله سهك، ترسه کدن یوغاری یا قنغی قالون ایتمزنی طارتشدرامز (ایت قاباروب اوستکه قالقور). اگر شولوق قولمزننی توبه ن توشور مکچی بولسهق، مذکور عضله من فی صوزا من. (عضله اوڭگی حالتینه قایتور یعنی صوزلور ویومشار). عضله لرنڭ کوبره گی، سویه کلر گه «سنگور» دیگان بر ایت آرقلی قوشلمشیلردر.

می هم عصبیلر.

گاوده ده گی بار چه ایتلرنڭ و سویه کلرنڭ حرکتلری ایله نهرسه اداره قیلا؟- اوڭا «باش مییی» و صوگره باش میینڭ مابعدی اولان «آرقه مییی» اداره قیلالر.

می - عقلنڭ مرکزیدر. می بزنگ بتون گاوده مننڭ خواجه سیدر. اما می اعضالرنی فی روشده هم نهرسه آرقلی حرکتکه کیتره؟- عصبیلر آرقلی حرکتله ندره در. عصب دید کمز - اوزون وجوان غنه آق ییلردر که، بار چه سی باش مییندن چغوب، بتون گاوده گه طارالالر. عصبیلر بزنگ گاوده مزده بیک کوب: هر ایتنڭ اوزینه مخصوص عصبی بولا و بو عصب ایسه باش میینڭ امرلرنی ایتلر گه کیترو ب طورادر.

ایتلرنی حرکتکه کیترو چی عصبیلر گه هر بچه «اعصاب محرکه» (حرکت که کیترو چی ییلر) دیله در. دخی سیزو گه مخصوص عصبیلر ده بار: بولار ایسه گاوده نڭ تورلی اعضالری سیزگان نهرسه لرنی میگه ییتشدروب طورالر. بوتورلی عصبیلر گه هر بچه «اعصاب حسیه» دیلر.

مثلاً، قولکنزنی بر طاشقه تیپرسه کنز، قولکنز صالحونلق سیزه و شوندوق قولکنزده فی سیزو چی عصبیلر (اعصاب حسیه) بونی باش میینه یتکرو رلر و شولایوق، اگر آوزکنزغه بر آز طوز صالحه کنز، تلکنز آچی ته م

سيزور وتلنگزده گي اعصاب حسيه شوندوق باش مييگز گه خبر ايتەر .
عموما، کوزگز ايله نهرسه کورسه گز، قلاق ايله نهرسه ايشتسه گز وبورنگز
ايله نهرسه سيزسه گز - اعصاب حسيه گز بلاتوقف شول حقه باش مييگز گه
خبر ايتەر .

تنفس (طن آلو)

بز هواني صولاغان يعنى اچمگه طارتقان وقتده، هوا بزنك كوكره گمز گه،
اوپكه لرمز گه كره در . بز نك كوكره گمز ده ايكي اوپكه بار - برى اوڭ
اوپكه، وبرى صول اوپكه در . هر اوپكه نك اچندن قووش يوللر
يورمشدر كه، صولاغان هوا شول يوللرغه كروب طولادر . بو قووش يوللر
بارچه سى بر گه قوشلوب «طن بوغازى» ديگان بير گه كيلوب چغالر .
بوغاز نك ايك توبه نكي باشى «تاماق» آطالادر . تاماقدن بزنك طاوشم چغادر .
هوا نى سببدن بزنك اوپكه لرمز گه طولا؟ مونه سز بر قولگزنى
قابرغالر گزغه وبرسينى قورصاغنگزغه قويوب قارا گز - شول وقتك كورورسز كه،
قابرغالر گز وقورصاغنگز بر قابارورلر، بر شيكارلر وبو ايسه بر
مينوت اچنده ۱۵ مرتبه تكرر بولنور . بوڭا عربچه «تنفس» ديلر .
هوانى اچنگه آلغان وقت، قابرغالر گز وقورصاغنگز قابارورلر، اماطشقه
صولاغان وقتده ايكوى ده شيكارلر .

هوا، اوپكه گه كروب بر آز طورغاچ، ضررلى بولا، وشونلقدن
اول هوانى صولاغره ياراميدر . شويله كه همان بر هوا ايله صولا ب طورسه نك،
مثلا نق طومالانغان بر كچكنه بولمه ده، يا گاهوا كرتيچه اوزاق او طرسه نك،
طن بتوب اولو بيك قرييدر .

طاوش.

بز یلیقنی اوزمزنڭ تهنمز ایله، یاقتیلقنی کوزمز ایله و طاوشنی قلاغمز ایله حس قیلامز. اما «طاوش» دید کمز نهرسه اول؛ قولگزنغه بر کراند اش طوتوب، پیلا استا کانغه بهروب قارا گز - استا کان طاوش چغارور یعنی یا گغار. شولا یوق بار ماگزننی صوغه چلاتوب، استا کان نڭ قریندن یورتوب قاراسه گز، استا کان شوندیوق یا گغارغان آواز بیروور. ایشته بو ایکی ماده ده طاوش ایکی سبیدن چقدی: بری «بهرو» و ایکنچیسی «اشقو» در. بهرودن شیلر قالتری باشلیلر؛ بو قالتراو ایسه هواغه کو چوب (یعنی هوانی ده قالتراتوب) هوا آرقلی بز نڭ فلا قلمزغه باروب بهرله در و شوندن بز طاوش دیگان نهرسه فی حس قیلامز. طاوش هوا ده ۳ سیکوندغه بر چاقروم یوری، اما قاتی هم صییق نهرسه لر طاوشنی دخی تیزرهک و یاخشیراق یورته لر.

طاوش قاتی هم صییق نهرسه لر گه بهرلسه، کیری قایتوب ایشته (کوزگیدن یاقتیلق کیری قایتقان کبی). بو کیری قایتقان طاوشقه «عکس صدا - کیری طاوش» روسچه «Эхо» دیلر.

طاوشلرنڭ بعضسی «یوغاری» (نچکه) و بعضلری «توبهن» (قالون) بولالر. طاوش پیره طورغان شینڭ قالتراوی نی قدر جش بولسه، طاوش شول قدر یوغاری بولا، بالعکس قالتراو نی قدر سپرهک بولسه، طاوش شول قدر توبهن بولادر.

موسیقیقه قوزالری - موسیقیه اوینی طورغان آلتلر ایکی توری بولالر: بری «قللی آلتلر» باشقه لری «برغیلی» آلتلدر. قللی موسیقیقه قوراللرینڭ قللری فی قدر قسقه، هم فی قدر نق طارتلغان بولسه، طاوشلری شول قدر یوغاری بولور. شولا یوق برغیلی آلتلرنڭ برغیلری نی قدر اوزون بولسه، طاوش شول قدر توبهن یعنی قالون بولور. موسیقیه آلتلرینڭ تاقتا و طارتمه لری

(مثلاً اسکرېپکه نڅ تاقنا فوزاوی، پيانینونڅ آغاچ یاشچکی) طاوشنی قاتیراق چغارالر.

شیلرنڅ اوچ تورلی حالی.

معلومکنز چه برنڅ کوزمزگه کورنوب طورغان شیلر ایکی حالده بولار: بری قاتی شیلر، ایکنچیسی صییق شیلدر. قاتی نهرسه لرنڅ آیرمالری شولدرکه، آلاز اوزلرینڅ برکرگان روشلرینی صاقلی آلاز، دیمک که آلاز نڅ اوزلرینه مخصوص دائمی روشلری بار. اما، مثلاً صو بر حالده طورا آلی، انڅ اوزینه مخصوص دائمی روشی یوق. صونی صاقلار اوچون، آتی قاتی نهرسه دن یاصالغان بر صاوتقه صالورغه کیرهک بولادر. شوکار کوره صونی نیندی صاوتقه صالسهک، صو شول صاوتنڅ روشینی صاقلیدر. اما طبیعتده دخی بر نوع شیلر بار؛ آلاز ایسه «غازلر» یعنی هوایی حالده گی شیلدر. بونوع شیلرنی بیک تیزگنه تعریف ایتوب بولمیدر. شولایده اوشبو طریقه تعریف ایتوب قاریق: مثلاً مین بر بوش رومکه نی آلوب آچق باشی ایله بر استاکن صوغه باطرام، وکوره م که، نی قدر باطر سه مده صو بتون رومکه نی طوترا آلماس: رومکه نڅ توبنده گویا بر بوش اورن قالغان کبی بولور. اما رومکه نڅ بر قریننی کوته رسه م، شونوق رومکه اچندن بر قوق آطلوب چغار، هم نه لیگی بوش اورن صو ایله طولار. بو قوق هیچ باشقه توگل، بلکه رومکه اچندن چقغان هوادر. بو هوا رومکه نڅ توبنده گی اورننی بیله ب رومکه اچینه صونی ییبه رمی طورا ایدی. فقط بز آتی، باشقه وقتده سیزمه گان کبی، حاضرده سیزمیچه طوردق. ایشته هوا- اوزینه بر نوع «غاز» در.

شولوق بر شینی منکور اوچ حالنڅ هر قایوسنده بولندر ورغه

ممکن: مثلاً، صو اوز حالندہ صییق شی، بوز صونک فاتی حالی، پار ایسہ غاز حالیدر. شولایوق باشقہ شیلردہ اوچ حالده بولالر: مثلاً تیمر، باقر، آلتون، کموش وباشقہ معدنلرنی قزدرسهق، آلا ریلر، دخی فاتیراق قزدرسهق، آقرنلاب پارغہ ڈہیلہ نلر. بالعکس غازلرنی ده قویرتوب صییق حالگہ وآنندن فاتی حالگہ کیترورگہ ممکن. شویله کہ هوانی صووتوب فاتی حالگہ کیترلر، اما بونک اوچون آکار فوق العاده صالحونلق ضروردر.

علم حکمت هم کیمیا.

علم حکمت ایله کیمیا فنلری هر ایکاوی «صناو» ایله حاصل بولغان فنلدر. اما بو «صناو» دید کمز نهرسه صوگ؟ - مثلاً مین حاضر بر آغاچ کیسه گینی صوغه طاشلاسه م، کورهم که آغاچ کیسه گی صو اوستنده یوزوب یورور. شوکار قاراب مین آغاچ صودن ییکل ایکن، دیوب نتیجه چغرام. ایشته مین بر «صناو» یاصادم، یعنی «صناب قار ادم». شولوق آغاچ کیسه گینی اوطقه طاشلاسه م، آغاچ یانوب بتوب آنک اورزینه کومر، کؤل، توتون هم قرؤم حاصل بولغانینی کورورمن. ایشته مین دخی بر «صنادم».

یوغاریده ذکر ایتدکچه حکمت هم کیمیا فنلری ایکاوی ده «صناو» واسطه سیله حاصل بولغانلر. اما آلازنگ آراسنده آیر ما بار: صوغه طاشلانغان آغاچ کیسه گینی مین کیری آلوب چوپره ک ایله سورتسه م، یا که کیدرسه م، آغاچ کیسه گی یا کادن اولگی حالینه فایتوب، نهق اولگیچه بولوب قالور. بو ایسه علم حکمتکه مخصوص «صناو» در. اما اگر مین آغاچنی اوطقه صالوب یاندرسه م، مین آنی کیری اولگی حالینه فایتارا آلام، چونکه آغاچ بتونله ی یانوب بتهر.

اما بو «آغاچ بتونلەي يوقغەچقىدى» دىگان سوز توگل. يوق! آغاچ بتونلەي يوغالمايدى، آنڭ اورىنىنە كول، قروم، توتون ھەم كومر فالدېلر. اگر بز شول قالغان دورت نەرسەنى براورنغە جيوب اولچەب فاراسەق، اولچەولرى نەق شول يانغان آغاچ آورلغى مقدارندە بولور. ديمك كە آغاچ كېسەگى اوط واسطەسىلە اوزگاروب بتونلەي كېرى قايتماسلىق حالگە كېلدى. بو ايسە كېمياغە مخصوص «صناو» در. شوندى صناولر واسطەسىلە انسان برون زمانلردن بېرلى كوب نەرسەلرنڭ سىرىنى بلە كېلگەن ھەم بارا بارا «علم حكمت» ھەم «علم كېميا» دىگان ايكى زور ومھم فن ميدانغە چققان. حاضرگى ايس كېتكچ تېمريول ماشينالرى، ايلېكترېك واغونلرى، ھوا ماشينالرى وباشقە كوب عجابات - بارچەسى حكمت ھەم كېميا فنلرېنڭ نتيجەسىدر.

يېلىق (حرارت)

ھەرشى، قاتىي حالدەمى، صېيىق حالدەمى، يا كە غاز حالدەمى بولسون، يېلىقدن كېڭايە (زوراي) وصالقدن قسىلا (بوروشە) در. تېمېر چېنڭ آر با كو بچە گېنە تېمېر قورشاو كېيىرتكانىنى قاراب طورگۇز: تېمېر قورشاو ھەروقت كو بچە كەدن آزغنە كچوگرەك ياصالغان بولا، وشوكتار كورە كو بچە كگە صېمى. امانتېمېرچى آنى كېيىرتور آلدندن اوطقە قويوب قزدرا، قورشاو ايسە اسسىلكدن زوراي وشونلقدن كو بچە كگە بېك ايركن صيا. اما بر آز طورغاچ، صوونوب كچرەيە وكو بچە كنى شول قدر قسا كە، قاداتق فلان بتونلەي كېرەك دە بولمېدر. ايشتە شېلرنڭ يېلىقدن زورايوب، صالقدن كچرەيو حاصىتلردن انسان شول روشچە فائىلانادر. بو حاصىت جمىع طبعى شېلرگە بردر. مثلا بر شېشەگە صو پوتروب

آوزىنى بوكى ايله طوماليق. صوگره بوكىنى تيشوب، شيشه نڭ توبينه قدر
اوزون بر پيالا طروبكه اوتكارىك. اگر ايندى بو شيشه نى اسسى
صوغه صالحساق، كورورمىز كه شيشه اچنده گى صو، يىلىقن مذكور
نچكه طروبكه بوينچە يوغارى كوتەرلور.

ايندى غازلرغە دقت ايتىك. مثلا بر اوزون طروبكه نى بر باشندن
طومالاب ايكنچى باشى ايله صوغه طقساق، كورورمىز كه، صو طروبكه نڭ
بر آزينه غنه كورور، وقالغان اورنده هوا بولور. اگر ايندى طروبكه نڭ
يانينه شەم كيتروب يلتساق، طروبكه اچنده گى صو توبەن توشه
باشلار؛ بو ايسه طروبكه اچنده گى هوا (غاز) نڭ كىكايوب صونى
قسوب چغاروويدر.

ايشته جميع شيلر، اوزلر نڭ اوچ حاللر نڭ هر قايسنده يىلىقن
كىكايه ل وصالقندن طارايالر (بوروشلر).

يىلىق ايله صالحونلقنڭ اوزينه بر اولچەوى بار. آكا ايسه «ميزان
الحاره = تيرەوميتەر» ديلر. بو آلت صييق نەرسەلر نڭ يىلىقن كىكايو
(طروبكه بوينچە يوغارى كوتەرلو) حاصيتلر ينه بناء قىلنمشدر.

يىرنڭ روشى.

يىر - هر ياقن هوا ايله چورنالغان غايت زور بر شار (كره) درە.
جغرافيه فننده بو شارغە «كره ء ارض» (يعنى يىر شارى) ديلر. كره ء ارض
شول قدر زوردر كه، آنڭ اوستنده گى طاولر طوب اوستينه يابشقان
واق طوزانچقلر حكمنده گنه بولورلر. يىرنڭ شار روشنده ايكانلگىنى
اوشبو تجربەلر ايله اثبات قىلورغە ممكن:

اگر، مثلا، بز بر دىكز نڭ قرييندن، يراقن كيله طورغان بر
پاراخودنى قاراب طورساق، كورورمىز كه، اول پاراخودنڭ قولغا باشنده غى

فلاكلرى، آندىن آرى طروبالىرى و آندىن صوڭ پاراخودنىڭ بتونلەيى كورنە باشلار. بوايسە فقط شار اوستىدە گنە شولاي كورنەدر. اگر يىر شار بولمىچە برتاقىر نەرسە بولسە، مىكور پاراخود يراقدانوق بتونلەيى كورنور ايدى. باياغى مئالده، يراقدىن كىلە طورغان پاراخود، يىرنىڭ قاباروب چىققان توگارەك دوغاسىنە قىبلانوب، كورنمەدى.

شولايوق، بر تىگىز قردىن بارغاندە بر آولغە يقىنلاشسەق، اىڭ اؤل اولنىڭ مسجد منارەسىدەغى آيى، آندىن صوڭ منارە اوزى ونهايت مسجدنىڭ يورطى وبتون اول يورطلىرى كورنە باشلىدىر. اما بو نىدىن بولاي بولا؟ بونەدە، يوغارىدەغى مئالدهغى كىبى، مسجد منارەسى و اول يورطلىرى يىرنىڭ قابارنىقى دوغاسىنە قىبلانغان بولا.

يىر بر شار روشىدە بولغانغە كورە، آنىڭ ئەيلەنەسىنى ئەيلەنوب چىغارغە مەكەن. شوندى سىياحت جىغرافىدە «دورعالم» اسمىلە معرفىدر. بىرنىڭ زامانە تىمىر يول و پاراخودلر ايلە يوروب، بتون دىنانىڭ ئەيلەنەسىنى ايكى آيدە گىزوب چىغوب بولادىر. اگر، مئالا، بىز قىزان شەرىدىن شىرقىگە تابا چىغوب كىتسەك، بارا بارا اورال طاولرىنى آرقلى چىغورمىز و شوندىن آسيا قىطعەسىنە كىروب، بحر مېط كىبىر قىرىنە يىتەرمىز. اول دىگىزنى آرقلى چىقچاق، آمىرىقا اسملى ياكى بر قىطعە بار. آمىرىقانى اوتكچاق، بحر مېط آطلاسى آرقلى چىغوب ياور و پاغە و آندىن قىزانغە قايتورمىز. اما چىققانە قىزاندىن شىرقىگە تابا كىتكەن ايدىك، قايتقانە بتونلەي كىرى ياقدىن - غىرىدىن - قايتوب كىرورمىز.

امانى سېدىن يىر بىزگە تىگىز شىكىلى طويولا؟ شول سېدىن كە، يىر اوزى بىك زور هم بىزگە آنىڭ بىك آز ئىلوشى گنە كورنە. اما زور شارنىڭ آزغەنە ئىلوشى هر وقت كوزگە تىگىز كورنەدر. صوڭ بىز نىلىكەن اول شارنىڭ اوستىدىن يىغلوب توشىمىز؟ شونلىقەن كە

كره ارض (پير شارى) اوزىنىڭ اوستىدە بولغان جەمىع نەرسەنى اوزىنە پارتوب (صووروب) طورادر. بەزى نەرسەلەرنى پير نغراق و بعضلەرنى يوشاغراق پارتا، وشونلقدىن بەزى نەرسەلەر آورراق و بعضلەرى يىكلەك بولالار. اما پير طرفىدىن پارتىلماغان و صورلماغان نەرسە دىنيا يوزىدە ھېچ يوقدۇر.

دىيانىڭ قىيى بىر مۇ؟

كچكەنە و قىمەتلىك مەن اوزمىنىڭ اويەزى شەرمىزىدىن توشىپ بىتۈنلەي دىيادە تە طورغاندىن، دىب اويلىدىرايدىم. اما بىر ۋەقت قارتلىرىنىڭ سويىلەپ اوطرغانلىرىنى تىكلەپ طوروب، بىزنىڭ اويەز شىكالى اويەزلىرى بىرەنگە توگىل، بىلكە بىتون غوبىرىدە ۱۵ ايكانلىگىنى ھەم اول غوبىرىلەرنىڭ دە بىزنىڭ مەملىكىدە يوزلەپ بار ايكانىنى بىلىم.

شول ۋەقتدە بىزنىڭ مەملىكىت بىك زور ايكان، دىب اويلى باشلادىم. وشونىڭ اوستىدە بىزنىڭ مەملىكىدىن باشقەدە مەملىكىلەر كۆپ ايكانىنى، دىيادە تىرك يىرى، فرانسوز، اينگىلىز، نىمىس، قىتاي، ياپون يىرلىرى و باشقە كۆپ مەملىكىلەر بارلىغىنى ايشىتىپتۇر ايدىم - ايسىم كىتىدى. بومەملىكىلەر بارچەسىنى قىدر يىر بىلەرگە كىرەك. دىخى قورى يىردىن باشقە زور زور سولر، دىكىلەر و مەھىپ دىكىلەرنى بار ايكان و آنلەرنىڭ بعضلەرى بىتون دىنيا مەملىكىلەردىن دە زور ايكان!. يارب! دىنيا يوزىدە نى قىدر يىر بار ايكان! ھەم دىنيا اوزىدە نى قىدر زور بولورغە كىرەك! بولاي بولغاچ دىيانىڭ چىتى قايىدە سوك؟ بىر يوزىنىڭ كوك بلەن قوشىلغان توشى يراق مەملىكىدە؟ - شول نەرسەلەرنى اويلى اويلى، تامام ابدىر بىتە ايدىم.

بىزنىڭ شەھردە بىر قارت كىشى بار ايدى؛ اول اوزى تورلى يىرلىرىنى يورگان: تىرك يىرىدەدە، نىمىسلەردەدە، فرانسوزلەردەدە و باشقە كۆپ

يىرلردە يولغان. مېن آندىن «باباى، مۇنەسسىن كۆپ يىرلردە يورگاننىڭ: قايچان دە
 بىر ۋەقت دىيانىڭ چىتىنە يىتكەنڭ بارمى، ئەيت ئەلى؟» دىيۈپ سوراڭا
 ايدىم. اول مىڭا جۈابىدە: «يوق بالام، دىيانىڭ چىتىنە يىتكەنم يوق، ھىم
 چىتى بولور دىيۈپ ايشتىكەنم دە يوق» دىيۈپ سوزىنى بترە ايدى. مېن
 شول ۋەقت آبدىراب قالادىم دە، اوزمە اوزم: «بۇنىندى اش ايندى
 بو؟ مۇنە، مىلا، باسو: آنڭ چىتى بار. بىزنىڭ غوبىرناڭ دە، باشقە غوبىرناڭ دە،
 ويىر يوزىدە گى بار چە مىلىكتىلرنىڭ دە چىكىرى بار. آلاى بولغاچ نىچەك
 دىيانىڭ چىتى بولماسقە مۇمكىن؟ ئەلە، بىتۈنلەي چىكىسىمى اول؟ - يوق،
 مۇمكىن توگىل! ھىر نرسەنىڭ چىتى بار، دىيانىڭ دە چىگى بولورغە تىيش!
 فقط بواللەغىنە چىكىسىز!» دىيۈپ سويلەنە باشلى ايدىم.

بىر ۋەقت كوز كۈنى قزان مۇرسەسىندە اوقى طورغان احمد اسملى
 بىر مالايى بىزگە قوناققە كىلدى. توش ۋەقتلەردە ئەتىكىلەر بىلەن اش آشارغە
 اوطراغچ: مېن احمددىن سوراڭا باشلادىم. «احمد، ايدەش، ئەيت ئەلى
 - دىيانىڭ چىتى بارمى؟» دىدىم. احمد بىر آز كۆلۈمسەپ، اوستەل اوستىدە گى
 بىتون قار بوزنى آلىدى دە، دىيانىڭ شول قار بوز روشنىكە ايكەنلىگىنى سويلەدى.
 مېن كوزلۈمنى مۇلدەرتۈپ قار بوزغە قاراب طورام: قار بوزنىڭ اوستىدە
 چىنلەر يورى، احمد بىر چىننى توتىدى دە، قاناتلار بىنە بىر كاغەد كىسەگىنى
 يابىشدىروب، قار بوز اوستىنە يىبەردى. چىن آلقە طابا يۈگۈرە باشلاپ
 بىتون قار بوزنى ئەيلەنۈپ چىقىدى وشولوق احمد يىبەرگان توشىكە كىلۈپ
 طوقتادى، تاغىن يۈگۈرۈپ كىتىدى دە دىخى شولوق اورنغە كىلۈپ چىقىدى.
 مېن غىجىسىنوب ئەلى قار بوزغە، ئەلى چىننىڭ يورگان يولىنە قاراب طوردىم..
 ھىم كىنەت شاب ايتۈب ماڭلايىمە سوقم - نىك مېن بونى اول سىز مەگانم؟
 چىنلاپ دە، دىيا قار بوز شىكىلى توگارەك بولسە وبىز آنڭ اوستىدە ئەلىگى
 چىن شىكىلى يورى طورغان بولسەق، بىردە غىجى توگىل!.. دىيا قار بوز
 كى توگارەك بولسە، ماڭىل آلقە طابا بارسەڭ دە، چىتىنە يىتۈب بولاقچى توگىل!.

دنيانڭ جەتلىرى (جەت اصلىه)

ھەركون ايرتە بلەن ايرتوك، كوك يوزىنڭ بر قريىندىن قوياش چىغوب، دنيا يوزىنە نورلارنى ساچا باشلى. توش وقتىنە قدر قوياش ھەمان يوغارى كوتەرلوب، توشدىن سوڭ توبەن توشە باشلى ونھايىت كوكنىڭ ايكنچى قريىنە بايوب كوزدىن يوغالادىر. دنياڭ قوياش چىققان طرفىنە جغرافىە علمىدە «شرق» (مشرق)، وقوياش بايغان طرفىنە «غرب» (مغرب) دىلىر. وشولايوق قوياش توش وقتىدە قاى طرفە بولسە، شول طرفە «جنوب» وشونڭ قارشى طرفىنە (قوياش ھىچ بر وقتىدە بولمى طورغان ياققە) «شمال» دىلىر.

دنياڭ بو دورت جەتدىن باشقە دخى دورت جەتى بار: آلارنىڭ ايسە شمال ايله شرق آراسىدە بولغانى «شمال شرقى»، شمال ايله غرب آراسىدە غىسى «شمال غربى»، جنوب ايله شرق آراسىدە غىسى «جنوب شرقى» وجنوب ايله غرب آراسىدە غىسى «جنوب غربى» آتالادىر. دنياڭ بر جەتى معلوم بولسە، باشقىلارنى تابو بىك آساتىر. شوپىلە كە، مثلا يوزك ايله جنوبكە قاراب طورغاندە آرنگدە شمال، اوڭ ياغىدە غرب وصول ياغىدە شرق بولور. وشولايوق اكر غربكە تابا قاراب طورسەق، آرتىزدە شرق، اوڭ ياغىزدە شمال وصول ياغىزدە جنوب بولور.

خريطە ياكە پلان صىزغاندە اوستدە شمال، آستدە جنوب، اوڭدە شرق وصولدە غرب حساب ايتلەدر.

اسسى ھەم صالحون ياقلىر.

قوياش بىرنىڭ ھەر توشىنىدە بر درجەدە يلو تىمىدر. جغرافىە فنىدە كره^۶ ارىنىڭ قل اورتاسىدىن، شىرقىن غربكە تابا بر دائىرە (توگارەك

صزق) اوتكارلگان فرض ايتلەدر. بو صزقغە جغرافىيە دە «خط استوا» دىلەر. كره ارضنىڭ ايڭ يوغارغى (شمالى) وايڭ توبەنگى (جنوبى) نقطەلىرى «قطب» تسمىيە ايتلۇب، شمالدە گىسى «قطب شمالى» و جنوبدە گىسى «قطب جنوبى» آتالادىر. كره ارضنىڭ خط استواغە يقين يىرلىرى قوياش طرفىدىن نغراق يىلوناىدۇر. چونكىە اول يىرلىرگە قوياش نورلىرى طوغرىدىن طوغرىغە توشەلەر و شونلىقدىن آندە باشقە يىرگە قاراغاندە يىليراق بولوغنە توڭل، بتون يىل بويى جاي دوام ايتەدر. اول يىرلىرگە جغرافىيە دە «منطقه حاره» دىلەر. منطقه حاره شمالدە «مدار سرطان» و جنوبدە «مدار جدى» دائىرەلىرى ايله چىكلەنەدر. منطقه حاره دە هر نورلى اوسملىكلەر و حيوانلار بىك كوب بولا و شونلىقدىن آندە طور وچى دە كوبرەكدر. آندە طور وچى كشىلەر يورطلرىنى بىك يىكلىدىن سالالەر و كىملىرىنى بىك يوقا ماتىر يالردن تىگەلەر. حتى كە بعض وحشى خىلقلەر بتونلەي يالانغاچ يوريلەر.

كره ارضنىڭ قطبلىرگە يقين بولغان يىرلىرى، قوياش طرفىدىن آزرارق يىلوناىلەر؛ بويىزلىرگە قوياش نورلىرى طوغرى توشمەگانلىك سىببلى، يىرنى بىك آز يىلوتالەر و شونلىقدىن آندە بىك سالقن بولا، و بتون يىل بويى دىورلك قش دوام ايتەدر. شوڭكار كوره ايكى قطب يقيندەغى يىرلىرگە «منطقه بارده» (يعنى سالقون ياق) دىلەر، و بونىڭ قطب شمالى تىرەسندە گىسى «منطقه بارده» شمالى و جنوبدە گىسى «منطقه بارده» جنوبى» تسمىيە ايتلەدر. بوايىكى منطقه هر ايكوى «مدار قطب شمالى» و «مدار قطب جنوبى» صزقلىرى ايله چىكلەنمىشلىرىدۇر. سالقون ياقلىردە نباتات و حيوانات عالملىرى بىك ناچار بولغانغە كوره، آندە طور وچى خلق بىك آز، ياكە بتونلەي يوقىدۇر. آندە طور وچى كشىلەر يورطلرىنى بالچقدىن ياكە قاردىن سالالەر و اوزلىرى باشدىن آياق حيوان تىرىلرىنە تۇرونوب يوريلەر.

اسسى وصالقون ياقلرنىڭ ايكى آراسىندە (منطقهء حاره ايله منطقهء بارده آراسىندە) دىخى ايكى منطقه بار: بولار، برسى شىمالى و برسى جنوبى اولاراق «منطقهء متوسطه» نىسبە ايتلەر. بويىرلر دەر آرتق و آرتق وصالقون دەر، آرتق اسسى دەر بولمىدەر. آندە يىل فصللرى (جاي، كوز، قش هم ياز) برسى آرتىدىن برسى كىلوب نوبتلە شوب طورالەر. بىزنىڭ وطنىز بولغان روسىيە مەلىكىتىنىڭ بتونلە بى دىب ئە يتورلك «منطقهء متوسطه» اچىدەر. فقط بحر محيط منجمد شىمالىگە يقين بولغان بعض يىرلرى گنە «منطقهء بارده» دائىرسىنە كەرلەر.

كون هم تون نىدىن بولالا؟

تىمىر يولغە او طروب بارغاندە تەرەزە دىن قاراسەق، بىز اوز مىز بىر اورندە تىك طورغان شىكىلى و يول بويىندە غى تىلىگرام باغانالرى، آغاچلەر طاولر و باشقە نەرسەلەر بىزنىڭ قارشىغە چاپوب كىلىگان شىكىلى كورنەدەر. نەق شولايوق بىزگە، قو ياش كوك يوزندە شىرقىدىن غىر بىكە طابا حركت ايتىكان شىكىلى و يىر شارى بىر اورندە تىك طورغان شىكىلى بولوب كورنەدەر. اما چىنلاب قاراغاندە بتونلە بى كىرپىسنىچە بولادەر: قو ياش كوك يوزندە تىك طورا، اما بىز طورا طورغان بىر غىر بىدىن شىرقىگە طابا ئە يلەنەدەر. عالملىر اثبات ايتىملىرىكە، بىر شارى هېچ طوقتا و سىز اوز ئە يلەنەسندە ئە يلە نوب طورا و بىر كەر ئە يلە نوب چىغو يىنە ۲۴ ساعت (يعنى بىر تەولك) وقت اوتىكازەدەر. بىر شارىنىڭ بو حركىتىنە (اوز ئە يلەنەسنىكە ئە يلە نو يىنە) جىغرافىيەدە «محورى حركت» (حركت محورىيە) [*]

[*] محور - كوچەر دىمىكەر. جىغرافىيەدە بىر شارىنىڭ اور تاسىدىن بىر كوچەر اوتىكارلىش فرض ايتلەدەر، «حركت محورىيە» كەرە ارىضنىڭ شول كوچەر ئە يلەنەسندە ئە يلەنە نو يىنە اصطلاح بولوب توشەدەر.

ديب ٺه پتلہ در. پير شول روشده ٺه يله ننگان وقت، قوياش پير نٺ ٺه لي بر ياغيني، ٺه لي ايکنچي ياغيني ياقترنادر. وشول طريقه قوياش ياقتيسي توشکان يافده «کون»، وکوله گه ياغنده «نون» بولادر.

يل فصللري نيدن بولالر؟

پير شاري اوز ٺه يله نه سنده ٺه يله ننگانده شولوق وقت قوياش ٺه يله نه سنده ٺه يله نوب پوريدر. پير قوياش ٺه يله نه سنده برقات ٺه يله نوب چقغانچه ۳۶۵ ته واک هم ۶ ساعت چاماسي وقت اوتهدر. (يعني بريل) پير شارينٺ بوحر کتینه (يعني قوياش ٺه يله نه سنده ٺه يله نووينه) «سنوي حرکت» (يللق حرکت) ديلر. بو روشچه حرکت ايتکانده قوياشقه پير نٺ ٺه لي شمال جهتي، ٺه لي جنوب جهتي يقين کيل، وقوياش ايسه پير نٺ يقينراق بولغان ٺلوشيني نغراق جلتادر. وشول طريقه پير شارينٺ برتوشنده جاي فصلي (جليلق) بولغان وقتده ايکنچي پيرنده قش فصلي (صوفلق) بولادر. اما «جاي» دن «قش» حالتينه کوچو بر يولي بولميدر. شوگار کوره جاي هم قش فصللري آراسنده دغي ايکي فصل بولا: بولار ايسه ياز هم کوز فصللريدر.

قوري پير هم صو.

کره ارضنٺ بر ٺلوشيني قوري پير، بر ٺلوشيني صو بيله مشدر. قوري پير صوغه قاراغانده اوچ ٺلوش آزارا قدر. قوري پير جغرافيه فننده بيش ٺلوشکه بولنمشدر که، هر قابوسينه «قطعه» ديلر، اول قطعه لر ايسه اوشبولدر: ياوروپا، آسيا، آفريقا، آمريقا، و آوستراليا. بولار نٺ اولگي اوچه وينه «ايسکي دنيا» (بر عتيق) و صوگي لرينه «ياشکا دنيا» (بر جديد) ديلر. چونکه ياوروپا، آسيا و آفريقا قطعه لر ي

ياوروپا خلقينه برون زمانلردن بيرلى معلومدرلر. آمريقا و آستراليا قطعهلرى ايسه ياوروپا خلقلرى طرفندن فقط ايڭ صوڭ عصرلرده گنه كشفى ايتلمشدر. قطعهلر نڭ آراده ايڭ زورسى آسيا قطعه سيدر كه، ياوروپادن ۵ ئلوش زورراقدر. آسيادن قالا - آمريقا، آندن قالا آفريقا، صوڭره ياوروپا هم آستراليا قطعهلر يدر. بزنڭ وطنيز بولغان روسيه مملكتى ياوروپا قطعه سينڭ يارطيسينى و آسيانڭ اوچدن بيرىنى بيله مشدر. قورى بيرنڭ سطحى (اوستى) هر فايده ده بر تورلى بولميدر: بعض ييرده واق طاولق بولا، بعض ييرده تيگز يير بولا و بعض ييرده بيوك بيوك طاو سلسله لرى بولادر. دنيا يوزنده شوندى بيوك طاولر بار كه، توبه لرى بلوطلرغه قدر ييتكان بولا و كوب وقتنه مه نڭولك قار ايله قابلانغان بولالر. دخى شوندى طاولرده بولادر كه، اچلرندن پار، قزغان طاش، كول، قروم واريگان معادن كيسه كلرى آطوب طورالر. آندى طاولرغه «ؤولقان» (ياكه «يانار طاو») ديلر.

دنيا يوزنده گى جميع صونى شولا يوق بيش ئلوشكه بولوب هر فايوسينه «محييط ديڭزى» ديرهك اسم قوشلمشدر: شمالده - بحر محييط منجمد شمالى، جنوبده - بحر محييط منجمد جنوبى، ياوروپا، آفريقا هم آمريقا آراسنده - بحر محييط آطلاسى، آسيا و آستراليا هم آمريقا آراسنده - بحر محييط كبير، هم آفريقا، آسيا و آستراليا قطعهلرى آراسنده - بحر محييط هندى در. بو محييط ديڭزلرينڭ آراده ايڭ زورسى بحر محييط كبير بولوب، آندن قالا بحر محييط آطلاسى، بحر محييط هندى، بحر منجمد شمالى، بحر منجمد جنوبى حساب ايتلدر. محييط ديڭز ينڭ قورى بيررگه چروب كرگان بيرىنى «ديڭز» ديلر؛ شويله مثالبالتيق ديڭزى، بحر سفيد، قارا ديڭز هم آراق ديڭزى فقط بحر محييط آطلاسينڭ ئلوشلرى گنه در. ديڭز صووى طوزلى و آچى بولغانغه كوره اچهرگه ياراميدر.

خاقلر ومملكتلر.

آدم بالاسى خداينك ايڭ عقلى مخلوقى بولغانغە كورە، طبيعت كە اوسملىكلر وحيوانلر قدر و ك بوى صونيدر. آدم صالحون وانسسليك ايله كوره شه آلا. آشلق اوڭدرمى طورغان توپراقنى تېرسلەب ياغشرتا، اوزى اوچون فائده لى اوسملىكلرنى چاچوب اوسدرە، يورط حيوانلرى آصرى، يوللر صالا، قانولر فazy و باشقە كوب اشلر اشليدر. شول قابليتى آرقەسندە آدم بالاسى ايڭ صالحن و ايڭ اسسى ييرلر دەده طورآ آادر. شولاي دە آدم طبيعت اشلرلرندن بتونلەيوك قوتلا آلپيدر: ايڭ صالحن و شولايوق ايڭ قزو ييرلر آدمگە كون كورور اوچون بيك اوڭغايىسزدرلر. مثلاً شمالدە گى «توندر» ديگان قار صحرالرى و شولايوق جنوبدە گى چيگسز قوم صحرالرى حياتندن بتونلەي ديب ئەيتورلك محرومدرلر: آلار دە طور وچى خلق بيك آدر. آدم اوچون ايڭ اوڭغايلى ييرلر اوسملىككە باى بولغان ياقلردر.

دنيا يوزندە بتونلەي ۱۶۰۰ ميليون خلق بار حساب ايتلەدر: بو حسابدن يارطين آرتقى آسيا قطعەسندە و برچير گى ياور وپادە طورالر. دنيا يوزندە خلق همان آرتا بارادر. چونكە يل صاين طو وچيلر حسابى اولوچيلرگە قاراغاندە آرتق بولادر. آدم بالالرى برسى برسندن قيافت، تل، دين و طور مشلرى ايله آيرلار.

طشقى قيافت جھتندن آدم بالالرى بيش عرق غە بولنلر: عرق ابيض (آق جنس)، عرق اصغر، (صارى جنس)، عرق اسود (قارا جنس)، عرق اسمر، (مالاقە جنسى) هم عرق احمر (قزل جنس) در.

برتلدە شويلە شه طورغان بارچە كشيپلر نك جھمسينە «خلق» ديلر. بعض تللر آراسندە زور اوخشاش بولا: شويلە مثلاً تاتار، باشقردە، تورك، قرغز و مېشەر تللرى برسى برسینە بيك اوخشيلر. و شولايوق

روس، پولەك هم صيرب خلقلر يىڭدە تللىرى برسى برسىنە بيك يقيندرلر . شوندى تللىرى اوخشاشلى بولغان خلقلر بار چەسى بر «قوم» حاصل ايتەلر . شويلا كەروسلر، پولە كلر، صير بلر هم چىخلر - جەلسى بر قوم - اصلاؤان قوميدر . تاتارلر . باشقردلر، توركلر، قرغزلر، ەپشەرلر - تورك قومى . نيمسلر، شويدلر، واينگليزلر - گيرمان (آلمان) قومى، وفرانسوزلر، ايتاليانلر، واسپانيوللر - رومان قوميدرلر . هر خلق نڭ البته اوزينه بر دينى، بر اعتقادى بولا . دنيا يوزندە دين ومذهب لربيك كوت؛ شولاى دە عرفدە دورت تورلىسى گنە اعتبارغە آئىدار: آلا ر ايسە اسلاميت، نصرانيت، مجوسيت هم يهود دينلريدر .

اسلاميت بزگە، تركلرگە، ايرانليرغە وعربلرگە مخصوص دينر، نصرانيت مذهبىنى بار چە ياوروپا خلقلىرى، آمر يقاليلر وقسما باشقە قطعە خلقلىرى اعتقاد ايتەلر . يهود دينى يهوديلرگە، مجوسيت ايسە قتايلرغە، ياپونلرغە وحسابسز كوت وحشى ملتلرگە مخصوصدر .

دنيا يوزندە گى تورلى خلقلر تورليچە طورالر : بعضسى بر اورندە غنە طوراً . بعضلىرى بر اورندن بر اورنغە كوچوب يوريلر .

بر اورندە غنە طوراً طورغان خلقلر (مئلا روسلر، فرانسوزلر، تركلر، تاتارلر) هر تورلى هنر وسودا ايله شغللەنوب، زور آورلر دە وشهرلر دە طورالر . كوچبە خلقلر ايكي تورلى بولا: برى فقط حيوان آصراو ايله گنە شغللەنوب بر اورندن بر اورنغە (بلوندىن بلونغە) بتون كتولرى ايله كوچوب يوريلر . ايكنچى نوعسى فقط بالقچىلىق و آوچىلىق ايله گنە تاماق طويبرادر . اوز آرارلرندە ترتيب صاقلاو وطشدهغى دشماندن صاقلانو اوچون خلقلر زور مملكتلر حاصل ايتەلر : هر مملكتنڭ اوزينه بر ياكە بر نيچە باشلىغى ومدىرلىرى بولا: آلا ر ايسە خلق اوچون قانونلر نشر ايتوب تپيش در چە دە اجرا اولنولر ينى كوزە توب طورالر .

دنیا یوزندە مملکت اربىك كوب. آلارنڭ مملکت جەتندىن ايڭ زورى روسيە ايپير ياسيدىر. روسيەدە مملکت ادارەسى ايپيراطور اعظم حضرتلرنڭ قولندەدر.

باشقە مملكتلر آراسىندە زور راقلىرى اوشبولدىر: ياوروپادە-گيرمانيا، (آلمانيا)، فرانسىيە، آوستريا-مجارستان (ۋىنگرىيە)، اينگلتەرە، اسۋەج -نورۋەج (شۋىتسىيە-نورۋىگىيە)، ايتالياھم توركىيە، آسيادە-چىن (قۇاى) ھم ياپونىيا. آمرىقادە - جماھىر متفقە. روسيە بومملكتلرنڭ بارچەسى ايلەدە زور سودا يورتەدر.

اسۋەج، گيرمانيا ھم آوستريا - مجارستان بزنڭ روسيەغە يقىن كورشىلردىر. اسۋەج نڭ پايتختى - استوقھولم، گيرمانيانڭ - بىرلن و آوستريا - مجارستان نڭ - ۋىنا شەرلرىدىر.

اينگلتەرە بھر محىط آتلاسىنڭ ايكى زور آطاوينى بىلەمشدىر. پايتختى - لوندون شەرلردىر. بو شەر خلقىنڭ كوبلىگى وسوداسىنڭ زورلىقى جەتندىن بتون دنيادە برنچى شەردىر. فرانسىيە - گيرمانيانڭ غربندەدر. پايتختى - پارىژ شەرلردىر.

ايتاليا ھم توركىيە - ياوروپانڭ جنوبندەدرلر: ايتاليانڭ پايتختى - روما (رىم). وتوركىيە نڭ - ايستامبول شەرلردىر.

چىن ھم ياپونىيا مملكتلرى بزنڭ سىبىرگە بىك يقىن كورشىلردىر. چىن نڭ پايتختى - پىكىن، وياپونىيانڭ - توكيو شەرلردىر.

جماھىر متفقە آمرىقاي شىمالىنڭ اورتا ئلوشىنى بىلەمشدىر، كە پايتختلىرى - ۋاشىنگتون ھم نيويورق شەرلردىر.

اجرام سماويە.

آياز وبلوطسىز كوننى كوندز كوك يوزندە قوياش كورنە، تونلە ايسە بزنڭ كوزمىگە حسابسىز كوب يولدىوزلر وبعض وقت آي

كورنه در. بعض وقت اونار وحتى يوزه ر يل اوتوگه كوك يوزنده برياكه بر نيچه قويرقلى زور يولدوز لر كورنه لر. بوندى يولدوز لرغه «كوميتا» ديلر. قوياش، آي، يولدز هم كوميتا لر عموما «اجرام سماويد» تسميه ايتله لر.

قوياش - بزنگ كوز مزگه كچره ك گنه بر او طلى توگار كه روشنده كورنه در. اما واقعه ايسه قوياش، بيردن نيچه مك مرتبه لر زور بولغان چيكسز الوغ بر شاردر. آنك بزنگ كوزگه كچكنه بولوب كورنووينه سبب بزنگ كه ارضدن حسابسز يراق بولوويدر. قوياش بزذن شول قدر يراقدر كه، مينوتينه ۱۴ چاقرم كينه طورغان طوب جه دره سي قوياشقه فقط ۲۰ يلدن صوگغنه باروب ييته ر ايدى.

آي - بزنگ كوز مزگه شولايوق بر كچكنه توگار كه نهرسه بولوب كورنه در. اما واقعه، آي بير شارندن ۵۰ مرتبه گنه كچكنه بولغان شونديو ق بر شاردر. آي اوزى بر فارانغى نهرسه در، اما قوياش طرفندن ياقيتلىق توشكان سببلى تونلرده ياقتى بولوب كورنه وحتى بير يوزينه ده بر آز ياقيتلىق بيره در. آي بيردن ۵۰ مرتبه كچكنه ديدك، و بيرنگ ده قوياشقه قاراغانده نيچه مك مرتبه كچوك ايكانلگى معلوم. شولاي بولغاچ ني سببىن آي قارار كوزگه قوياش زورلغى بولوب كورنه؟ شول سببىن كه، آي بيرگه بيك يقين بولغان شيكلى، قوياش ده بيردن حسابسز يراقدر. هر كون آينى تجربه قيلوب طورسه ق كورورمز كه، بر آي (اوطوز كون) اچنده آنك روشى تورليچه اوزگارور: ئهلى اوراق روشنده بولور، ئهلى يارطى ايكمه ك توسلى بولور، ئهلى بتون توگار كه روشينه كرور، ئهلى بتونله ي كوزدن يوغالور. آي نك بو اوزگارولرينه سبب شولدر كه آينك بزگه فقط قوياش طرفندن ياقترتلغان قدرليسى گنه كورنوب قالغان ئلوشى بتونله ي كورنميدر.

كوك يوزنده كورنه طورغان يولدوزلر، آراسنده، قوباشدن ياقتى
 آلوب شولوق قوباش ئەيلەنەسندە ئەيلەنەنوب يورى طورغانلرى دە بار.
 آندى يولدوزلرغە «كواكب سياره» دىلر. بزطورا طورغان، يىر
 شارى دە شول نوع يولدوزلرنىڭ بىرىد.

كومىتالر - كواكب سياره كىي، قوباش ئەيلەنەسندە حرىكت ايتەلر.
 اما آلارنىڭ، قوباش ئەيلەنەسندە ئەيلەنە طورغان يوللرى شول قدر
 اوزون وىراقدر كە، بىر كره ئەيلەنوب چىقغانچە نىچە يوز يىللر اوتەدر.
 شوڭار كوره كومىتالر قوباشقە يقىنراق كىلگاندە گنە كوزگە كورنەلر.
 كوك يوزنده كورنە طورغان حسابسىز كوب يولدوزلر، بزنىڭ
 قوباش شىكىلكوك زور ياقتر تىچلردر. اما قوباشقە قاراغاندە كوب يىراق
 بولغانغە كوره، قارار كوزگە كىچكە بولوب كورنەلر. اگر بر آز
 توننى دقت ايله كوككە قاراب طورسەق، كوكنىڭ اورتا بىر يىرىدىن
 شىمالدىن جنوبكە طابا صوزولوب كىتكەن آقسىل طومانسىمان بىر آز
 كورورمىز. بو ايسە بىزدىن بى نىھايە يىراق مسافەدە بولغان يولدوزلر كىتو وىدر.
 بو كتونى خلق تىلنە «قرقازى يولى» ياخود «سوت يولى» دىپ تىبىر ايتەلر.

طبيعت وانساننىڭ كوچلرى.

بىر يوزندەدە، كوكدەدە وبتون دىيادەدە بارچە اشلر الله تعالى
 طرفىدىن دىيا ياراتلغان وقتندە نوق تىبىن ايتىلگان دائىمى قانولر بويىچە
 اشلەنەلر. اما بو قانولرنىڭ اساسىنى ومعناسىنى والله ياراتقان نرسەلرنىڭ
 حكمت وجمالىنى طانو بىر يوزندە انساندىن باشقە ھىچ كىمگە بىرلەمەمشدر.
 قوباش ايله توپراق ھم ھوا ايله صو دىيادەغى جىبىع مغلوقاتقە حىيات
 بىرەلر. اما اوزلرنىدە حىيات يوقدر. ھر اوسىلك (نبات) اورلقدن تىشلوب
 چغا، توپراقدىن، جووشلىكدىن ھوادلان اوزىنە تولقۇ آلوب بويغە اوسە

قارتایا ونهایت اولوب کیتنه - اما اوزینک بو حیاتینی (ترکلیگینی) اوزی سیزمی، اوزینه آزق طابو اوچون اورنندن فوزغالا آلمی وشولایوق اوزینک حیاتینی ده هیچ بر نورلی اوزگارنه آلمیدر.

انسان ایسه حیوانلر طورمشینک کوب یاقلرینه تعجب قیلا، آکار گویا حیوانلر طورمشنده ده بر تورلی عقل وادراک اساسی بار کبی کورنه. شویله که قارلغاچ بیک زور اوستالق ایله اوزینه اوزی اویا یاصی، بال قورتی بیک مرکب که ره زلر توزی، اورمه کوچ تهله نیندی حیلهلر ایله پهرهوز اویاسی قورا وسله وچهن توپراق اچنده اوزینه تیشک یاصاب، صالقوندن واسسیدن صاقلانور اوچون یوللرینی نقلاب طومالاب قویادر. هر تورلی دورت آیاقلی وقاناتلی برتقچلر اوزلرینه آزلقنی صاقلاب طوتوب آلو اوچون نی قدر چداملق وجیتزک صرف ایتهلر؛ شولایوق واق ضعیف مخلوقلر برتقچ ترناغینه ئله گودن صاقلانور اوچون نی قدر احتیاط (صاقلق) واویالوق استعمال ایتهلر. «ته گری کوبه له گی» دیگان بر قورت خطر وخوف وقتنده اولگانکه صابشا. بعض نوع بالقلر قضاغه یولقغانده اوق کبی آتلوب صو توبینه توشوب، توپراقتی بولغیلر وشول طریقه صونی بلچراتوب دشمان کوزندن قاچالر. حیوان کتولرینک اوزلرینه مخصوص قاراولچی ویول باشچیلری بولا، وحیوانلر آلارنی بر طاوشندن ده آکلاب هر اشدن آلازغه اطاعت قیلالر. کوب حیوانلر صالقون قش کونده طویوب یاتور اوچون جایدنوک اوزلرینه صاقلقغه آزق حاضر لهب قویالر. نهایت کوچمه قوشلر وقتندن هیچ کیچکمپیچه قش بیتهر آلدندن مکهر چاقرم بیر لرگه، جلی یاقلرغه اوچوب کیتوب، وقتندن قالمیچه اوزلرینک بوندهغی اویالرینه کیری فایتوب کره لر وهیچ بر وقت یاگلشمیلر ویولدن آدشمیلر.

انسان ایسه حیوانلرنک طورمشلرینه دقت نظرینی صالغانده

هر وقت آلوده بر درجه عقل اساسی بارغینی کوره در. اما اول عقل
 کوچی انساننک اوزنده گی ادراك قوتینه بتولهی باشقه در: حیوانلر
 حاضرده اوزلرینک مک یل مقدمه گی بابالری طورمشنچه طورالر:
 آلاز اوزلرینک شول طورمشلرینی اوزگارنده آلپلر وهیچ برتورلی
 یا گانه رسه ویا گما اش اویلاب طابا آلپلر. چیچق مثلا، احتمال قاریغاچنک
 اویاسی او گما یلیراق ایدکینی وطوغری کیلگانه شونده اویالارغه
 ممکن ایدکینی آکلی ده طورغاندر، اما چیچق اوزینک اویاسینی اوز فکری ایله
 یاخشیراق او گما یلیراق ایتوب یا که قاریغاچنقی توسلی ایتوب یاصی آلپلر.
 الله تعالی فقط بر انسانغه غنه ادراك قوه سی هم یاقتی ذهن بیرگان.
 قایچاندر انسان ده تورلی چوقورلرغه وطاو تیشکلرینه قاچوب پوصوب،
 حیوان تیریلرینه تورونوب، چی ایت ایله طاماق طویدروب طورغان.
 اما مرور زمان ایله انسان تجربه و علم ایله ذهنینی آچوب، اوزینک
 طورمشینی هر جهتدن یاخشرتا کیلگان. حاضر ایسه انسان گوزل
 گوزل سرایلر صالا بله، هر تورلی کیمیلکلر صوغار اوچون ئەلله نیندی
 مرکب ماشینالر وقورالر یاصی، اوز یورطی تیره سنده اوزینه کیره کلی
 بولغان اوسملکلرینی و آشلقلرینی ساچوب اوسدره، حیوانلر طویدروب
 اوسدره واورچته، صوده پارا خود ایله وقوری ده ماشینا ایله مگر پوط
 یوک طاغوب ساعتکه آلتمشار چاقرم پیر پوری بله وسائره. حتی
 سوک زمان آدم ئەلله نیندی قاناتلی ماشینا ایله کوکگه ده اوچوب تله سه
 قایدیه پوری آلا باشلادی. بواشلرگه انسان آفر و نلاب طبیعت ننگولک
 قانونلرینی تجربه قیلوب ذهنینه صالا کیله کیله اوگره نمشدر. اوزینک
 ذهن و عقلی ایله انسان قویاش ایله پیرنی، هوا ایله صوفی، نباتات
 و حیواناتنی چیگوب، اوزینه خدمت قیلورغه مجبور ایتدی. انسان اوزینک
 بو تجربه و علملرینی همان اورچتوب و تکمیل قیلوب - بارچه سیننی

تورلی فن و صنایع آرقلی نسلدن نسلگه، اروغدن اروغنه قالدرا کیلمکدهدر. الله تبارک و تعالی باری انسانغهغنه آچق ذهن، ایزگیلک و باوزلق حسینى و نچکه وجدان بپردی. انسانلر الله نك امرینه ایهر و ب اوزلرینك طور مشلرینی الله قوشقانچه ترتیب قیلورغه طرشالر. الله نك قوشووی ایسه هر کم نك هر قایدہ طوغریلق وانسانیت چه ترکک قیلوب اوزینه و باشقه لرغه فایدہ لی معاملہ ده بولو و پدر.

دنیا ده و بتون عالمده هر نهرسه الله تبارک و تعالینك مقدس قانونلری بوینچه بولا؛ اما بوقانونلرنی طانو، علم جیو، علم آرتدرو و آنی نسلدن نسلگه میراث ایتوب قالدرو — فقط انسانغهغنه بیرلمشدر.

ایستانبول فتحی و سلطان محمد فاتح.

۱۴۵۳ نچی یلغه قدر ایستانبول شهری «شرقی روما ایپیراتورلیغی» یاخود «ژیزانتیه» نام زور بر مملکت نك پای تختی ایدی. اما مذکور ۱۴۵۳ نچی یلده آسیا قطعہ سندن ترک عسکری کیلوب، کوب اجتهاد صرف اینکاننك صوگنده ایستانبولنی فتح ایتدی؛ اول زمان ترک خلقینك پادشاهی سلطان محمد ثانی ایدی. شول واقعه دن ترکلرنك شهرتی باشلانادر. چونکه ایستانبول فتح ایتلگاج، سلطان محمد دخی فتوحات پولینه کروب، برسی آرتندن برسینی، بوسنه - هر سک، قارا طاو، صیربیه، سوریه، مصر، عربستان و قدس شریف ولایتلرینی آلدی. بوفتوحاتی اوچون ترک خلقی سلطان محمد گه «فاتح، غازی» اسمینی بیرمشدر. در واقع سلطان محمد فاتح ترک قومینه حسابسز کوب فائده لر کیتردی. حتی تورکیه نك تاریخده اهمیت قازانوب، ایك زور مملکتلردن حساب ایتلو وینه ده سلطان محمد فاتح سبب بولدی دیسه که ده خطا بولماس. اول زمان ترکرده مدینت یوق ایدی، بولسه ده بیک آز ایدی. سلطان

محمد فاتح ایسہ نور کیہ ننگ مادی و معنوی اشلرینی یولغہ صالوب، ترک خلقیننگ اوقو و ترقی ایتو آرزولرینی آرندردی. حاضرده ایستامبولک، بروغنی ویزانتیہ خلقی طرفندن سالنغان ایسکی بنالر بار: آلازنگ بارچہ سینی ترکلر اوزگار توب، آرندر و ب و تکمیل ایتوب گوزل گوزل مسجد لرگه و باشقہ بنالرغہ ٹہور مشلر در.

عربلر.

پیغمبر مزر رسول الله صلی الله تعالیٰ ننگ وفاتندن یوز یل چاماسی اوتکلچ، عربلر فوق العاده ترقی ایتہ باشلامشلر. آلاز اوقو آرقاسندہ گوزل گوزل شہرلر. مملکتلر تأسیس ایتوب، بتون دنیا مملکتلرینی اوزوب کیتہ مشلر در. شویله کہ ہجرتدن ایکی عصر اوتکلچ عربستانده دمشق و بغداد، مصرده قاہرہ، اسپانیہده قرطبہ و آفریقاده فاس ہم تونیس شہرلری ظہور ایتوب بتون دنیاغہ علم نورینی ساچہ باشلامشلر در. عرب مدنیتی خصوصاً اسپانیہده ترقی ایتہ مشلر. اسپانیاعربلری آکارچہ فقیر و اہمیتسز بولغان اسپانیہ یارم آطاوینہ چیت بیردن نادر اوسملکلر کیترو ب، خلققہ آشلق ساچو و اوسدرو ہنرلرینی اوگرہ توب، شول بیرنی بتون یاور و پادہ ایٹک ییمشلی، ایٹک ماتور و ایٹک بای مملکتکہ ٹہور مشلر. اوزلریننگ پای تختلری بولغان قرطبہ شہرینی شول قدر زینتلہ مشلر کہ، حتی کہ یراقدهغی گیرمانیا آلرلرینہ قدر «انجو بورتگی» دیہ شہرتی چقمشدر. اول زمان عربلرده بولغان علم، آلازده بولغان ہنر، آلازده بولغان تریبہ بتون دنیا یوزندہ ہیچ بر بیردہ بولماغان. عربلر مکتب و مدرسہ لرنی شول قدر اور چتمشلر کہ، بر اسپانیہده غنہ یکر میلہب دار الفنون (اونیویرسیتیت) لری ویتہ مشلہب کتبخانہ لری بولغان. باشقہ ایرلرگہ و قزلرغہ خصوصاً اعدادی و رشدی مکتبلر ننگ حسابی دہ بولماغان. قرطبہ ہم سیویلیہ (اشبیلیہ) شہرلری

اوزلرينڭ مدرسلىرى (پرافىصورلىرى) ايله مشهور بولغانلار: بوشهرلرگه آسيا وياورويادان اوقوچى استودينتلىر آغوب كيلوب طورغانلار.

عرب مدنيتى ياوروپا، آسيا و آفريقا قىطعه لرينڭ هر ييرينه، هر پوچما غينه قدر ييتكان. دورت عصر اچنده عرب مدنيتى هر جهندن بتون بىنى بشرنڭ استادى بولوب آلغان. عربلر برونغى لاتىن هم يونان علمكلر بىنى آرتدرو و تكميل ايتوگنه توگل، اوزلردن ده كوب فنلر قالدوغانلار: مثلا حاضر بتون دنيا ده استعمال ايتله طورغان رقملىرىد. شولا يوق علم الجبر، حكمت، علوم رياضيه هم تريغونوميتريا (مثلثات) فنلر بىنى ده عربلر قالدوغانلار. نهايت عرب عالملىرى علم هيئتكه كوب ميراث قالدردلر، شويله كه آلاز طرفندن توزولسكان هيئت كه مخصوص جدوللر حاضرگى حكيملىر قارشنده ده مقبولدر. دى حاضر استعمال ايتله طورغان اصلمالى استينا ساعتلىرى عرب اختراعاتينڭ برسيدر. موهوم فنلردن عربلر ده «فلسفه» ترقى ايتمشدر. شويله كه مشهور يونان فيلاسوفى (حكيمى) آريستوتلسنڭ اثرلىرى ايلڭ اول عربلر طرفندن شرح قيلنمشدر. صنايع نفيسه دن عربلر هندسه عمارات (آرختيكتورا) نى ترقى ايتدريشدر و شول درجه ده كه، «عرب استيلى» تسميه ايتله طورغان برطرز معمارى بوكونده ده معرفدري.

روسينه نڭ باشلانوى.

مڭ يىل چاماسى اول روسيه مملكتى بتونلدى بولماغان وحاضرگى روس ييرلرندى برسى برسينه باشقه بولغان هر تورلى واق خلقلر طورغانلار. شولار آراسنده روسلرنڭ بابالرى - اصلوانلرده طورغانلار. بو خلق دنپير صوى هم اولغا نهرينڭ يوغارى باشلرندهغى واق اوللرده طوروب، دشماندن صافلانور اوچون اوللرينڭ ئه يله نيه سينه چوقورلر قازيغانلر وبالچقلر اوبگانلر. شوندى تيره سينه چوقور قازلغان وبالچق

اويولگان آوللرغە اصلاۋانلر اوزلرى «شەر» دىب يورگانلر. اول زمانلردە شەرلر بىك آز بولغان؛ آرادە ايڭ مشهورلرى - نوۋغورد، صمولينسك ھم كىمىف شەرلر يدر.

اول زمان اصلاۋانلرى ايگنچىلك، آوچىلق، بالقچىلق ھم سودا ايلە شغلەنگانلر. اصلاۋانلر اول وقت «مچوس» دىندە بولوب، ھر تورلى صنملرغە سىجە قىلغانلر و آلاز ھرمىنە ھر تورلى قربانلر كىترگانلر. اصلاۋانلر اوز آرا بر نىچە قىيلەگە بولنوب طورغانلر. اول قىيلەلر نىچك دە اوز آرا طاتو طورا آلمىچە ھىشە قچقروشوب و صوغشوب ھم عمر ايتكانلر. بو ترتىبسزلكلردن كورشىدەگى ياط ملتلر فائىدەلانوب، اصلاۋانلرغە دائىما ھجوم ايتوب تولەو آلوب طورغانلر.

نھايت اصلاۋان قىيلەلرىنىڭ باشلىقلىرى بو طورمىشدىن طويوب، اوزلرىنە ھومى بر باشلىق صايلاپ قويارغە قرار بىرگانلر. و اول باشلىقنىڭ ھر كىمگە بر كوز بلەن قاراوينى تەلەب، باشلىقنى چىت يىردن چاقروب كىتورگە اويلاغانلر: درواقع، اصلاۋان ايلچىلىرى بالتىق دىگىزى آرقى چغوب «روس» اسمندەگى بر «ۋارىك» غلىقنىڭ كەنەزلىرىنە كىلوب ئەيتكانلر: «بىزنىڭ يىرمىز بىك باي ھم زور، اما ترتىب ھىچ يوق. شوڭار كورە بىزنىڭ يىرگە باروب بىزگە كەنەز بولوۋگىزنى سزدن اوتنەمز» دىگانلر. «روس» قومىنىڭ كەنەزلىرىدىن بىرى «رورىك» ۸۶۲نچى يىلدە اوزىنىڭ ايكى طوغانى و بر آز عسكىرى ايلە اصلاۋان يىرىنە كىلوب كەنەز بولغان و شوندىن «روسىيە» اسمى قالغان. رورىك نوۋغورد شەرىنە، و طوغانلىرى باشقە شەرلەرگە كىلوب اورناشقانلر. ۱۸۶۲نچى يىلدە روسىيە ھەملىكىنىڭ تاسىس ايتلووينە مڭ يىل تولدى، و شونىڭ ھرمىنە نوۋغورد و دەشەرنىڭ غايت زور ھەماتور بر پامتنىك قويلىمشدر.

روسیه نڭ حاضرگی وبرونغی حالری.

(۱) بزنگ وطنم بولغان روسیه مملکتی حاضر بتون دنیا ده ایڭ زور مملکتدر. آنڭ بیرلری یاوروپا و آسیا قطعهلرینڭ کوب ئلوشینی و بتون قوری پیرنڭ آلتیدن برینی بیل، مشدر. حاضر روسیه ده حسابسن کوب زور شهرلر و اوللر بار؛ اول شهرلر ده و اوللر ده حاضر ۱۵۰ میلیونلاب خلق طور و بار چه سی هنر، صنایع و سودا ایله شغللنه لر. خلقنی اوقتور اوچون هر شهرده عالی، اعدادی ورشدی مکتبلر سالغان. خلق آراسنده غی دعوالرینی، نزاعلرینی حکم قیلو اوچون، زور زور سود مکتبه لری توزولگان. و اول سود ایسه روسیه ده غی هر کم اوچون درست، تیگز و طوغر یدر. دشمانلر دن صافلانور اوچون هر شهرگه دائمی عسکر قویلغان. بتون مملکت نڭ داخلی و خارجی اشلرینی پادشاهمز ایپیراتور اعظم حضرتلری باشقارا؛ بتون خلق اوچون زا کونلر نشر ایته (چقارا) و اول زا کونلر نڭ تییش درجه ده اجرا اولنولرینی کوزه توب طور ادر. شول زا کونلر نڭ قاناتی آستنده هر کم اوزینڭ مالی و جائی اوچون هیچ شیکله نیچه طنج غنه عمر ایته آلادر. الحاصل، حاضر روسیه مملکتی زور، کوچلی، بای و ترتیبلی بر مملکتدر که، بز هر قایومز هیچ نهرسه دن قورقیچه، اوز آرا نزاعلاشمیچه، طنج قنه اوز فائده مز و یقینلر مز نڭ فائده سی اوچون طرشوب خدمت ایتهرگه تییشلیلر مز.

(۲) دیمک روسیه نڭ حاضرگی حالتی شول روشده در. اما اول هر وقتده ده بوخالده بولوب طور ماغان هم کینه ت کنه بودر چه گه ایرشمه گان. شوندی بر زمان بار ایدی که، روسیه مملکتینڭ اوزی توگل، اسمی ده یوق ایدی، و حاضر بز طور طورغان بیرلر ده بتونلای ئه ی تورلک خلق ده یوق ایدی، شهرلر، اوللر — هیچ برسی یوق ایدی و شول سببلی خلق قوی اورمان اچلرنده و هر نورلی طاو نیشکلرنده عمر اوتکاره

ايدى. اول زمانلرده ايگنچيلىك خلق آراسنده بيك آز بولوب، خلقنىڭ بردن بر حركتلىرى اوچىلىق هم حيوان آصراوچىلىق ايدى. اول وقت كتاب فلان، يازو صزو ديگان نهرسه لر هيچ برسى يوق وخلق اچنده اوقى هم قلم طوتوب يازا بلوچى ده يوق ايدى. عسكر — اول وقت بتونلەي يوق ايدى — شول سببىن خلق هر تورلى ياط دشمانلرنىڭ هجوملرنىن كوب جفا كوره ايدى. دشمانلر كيلوب، خلقنىڭ مالينى طالب خاتونلرنى اسارتكه آلوب كېتەر ايدى. اول زمانلرده غى خلقنىڭ عمومى زاكونلىرى و حكومتلىرى بولماغانلىق سببلى، اويوشقان مملكتلىرى ده يوق ايدى. اما بو حاللر بيك كوبدن — مك يىل ئلك بولغان حاللردر.

كولىكوف صوغشى.

بروقت روسيه مملكتى واق كيسه كلرگه بولنوب، هر قايسى آيرم كنه زلر طرفندن اداره قىلنا طورغان بولغان. اما بو كنه زلر يير اوچون اوز آرا هميشه صوغشوب نزاعلاشوب طورغانلر. شول وقت، آسيا قىطعه سندن تاتار — مغول خلقى چغوب، كنه زلرنىڭ نزاعلرنىن فائىلانوب، زور عسكر ايله روسلرغە هجوم ايتكانلر. روس كنه زلرى، آرا ده اتفاق بولماغانلىق سببلى، برسى آرتىن برسى يغيلا بارغانلر. شولاي ايتوب تاتارلر آز زمان اچنده بتون روسيه نى آياق دن يىقانلر و اوزلرى آلغان ماللىرى واسيرلىرى ايله برگه ئولغانلر توبەن ياقلر يىنه كيتوب «آلتون اوردا» اسمندە زور بر خانلىق تاسيس ايتكانلر. شول طريقه بتون روسيه مملكتى آلتون اوردا خانلىقى قول آستينه كروب بتكان. تاتارلر روسيه نىڭ مملكت اداره سىنى اولگىچە قالدرسه لردە، روس خلقىن يىل صاين زور توله ولر توله تكانلر. روس كنه زلرى زور بوله كلر ايله خانلر حضور يىنه باروب بوى صونغانلر. بو عاداتنى ادا قىلماغان كنه زلرنى آلتون اوردا خانى

مملکتندن محروم ایتکان. شول آراده موسکوا کنه زلری، روس ییرلرینک
 فقط بر قولغه اویوشوب بر مملکت تأسیس ایتکانده گنه نق بولاچغینی،
 وشول وقتده غنه تاتارلر قولندن قوتولاچغینی آکلاب، واق کنه زلرنک
 ییرلرینی یلدن یل بر قولغه اویوشدرا باشلاغانلر، وشول طریقہ یوز
 یل چاماسی وقت اچنده بتون روس ییرلری موسکوا قول آستینه کروب،
 موسکوا کنه زی طرفندن اداره قیلنا باشلاغانلر. شول وقتدن آلوب
 روسیہده فقط برگنه کنهز - ویلیکی کنهز - حکم سورہ باشلاغان.
 تاتارلر هجومندن ۱۲۰ یل اونکچ ویلیکی کنهز دیمیتری دونسکوی
 بولغان. بو کنهز تاتارلر قول آستندن قوتلونی قصد قیلوب خانغه تولو
 بیرونی بر یولی طوقتانقان. شول وقت آلتون اوردا خانی بتون عسکری
 ایله موسکوا کنهزینہ هجوم ایتکان. ایکی عسکر ۱۳۸۰ نچی یلنک ۸ نچی
 سینتہ برنده کولیکوف صحراسی دیگان ییرده اوچراشوب صوغشقانلر.
 اوزاق زمان صوغشوب هر ایکی طرفدن کوب قان توگلگاچ، نهایت
 تاتار عسکری مغلوب بولغان. مذکور کولیکوف صحراسی دون نہری
 بوینده بولو مناسبیلہ، دمیتری کنهزگہ بو غلبہسی اوچون «دونسکوی»
 دیب اسم قوشقانلر. اما تاتارلر، جیکلسہ لردہ اشنی بولای غنه قالدیرماغانلر:
 آلاز وقت طوغری کیتروب دخی بر مرتبه موسکواغہ هجوم ایتکانلر،
 وبو دفعہ اوزلری غالب بولوب، روسلرنی دخی اوزلرینہ قل ایتکانلر،
 ہم زور تولو تولہرگہ مجبور ایتکانلر. شولایده اصل وطنلری یراق
 بولغانغہ کورہ، تاتارلر روسیہده اوزاق طوراً آلمیچہ همان قاقشی بارغانلر.
 ہم تیز زمانده آلتون اوردا خانلغی بولنوب، اوچ آیرم خانلق حاصل
 بولغان: آلتون اوردا، قزان خانلغی ہم آسترخان خانلغی. بو خانلر
 اوز آرا نزالاشا باشلاغاچ، تاتارلرنک اولگی قوتلری بتونلہی قاقشاغان.
 تیز زمانده «ایوان غروزی» تختکہ اوطروب، روسیہنی

قائارلر فولندن بتونلای قوتقارورغه اویلاب، خان طرفندن ییبه رلگان توله و کاغدینی ایلچیلر آلدنده برطوب طاشلاغان. بوخبرنی ایشتکاج، خان اوچ قایتارو نیتیله زور عسکر جیوب ایوان غروزیغه هجوم ایتکان. اما ایکی دشمان عسکری برسی بر یاقدن، و برسی ایکنچی یاقدن کیلوب «اوغرا» صوی بوینده اوچراشسه لرده، هیچ بری یلغانی آرقلی چغارغه جرأت ایتمه گانلکدن، قارا فارشی بر نیچه آی تیک طورغانلر. شول آراده بر کیسهک روس عسکری چیتله توب آلتون اورداغه یونه لگان و آنده خانلقنک کوب بیرلرینی ومالترینی طالاغان. خان ایسه بوخبرنی ایشتکاج تیز تیز جیینوب کیری اورداغه قایتوب کیتکان. شول طریقه روسیه مملکتی هیچ قان توگلمیچه، (۱۴۸۰ نچی یلک) رسما قاتارلر فولندن فوتولغان.

پیتر ۋیلیکی.

تختکه رومانفلر نسلی اورناشقاچ، روسیه مملکتی آقرون آقرون تورلی آورلقلردن قوتلیدی. شولوق وقتدن روسیه فتوحات جهنندن ده کوب اش قیلدی. روسیه مملکتی خصوصا پیتر ۋیلیکی عصرنده آلفه کیتدی. پیتر ۋیلیکی، پادشاه آلیکسی میخایلو ۋیچنک اوغلی بولوب باش وقتندوق آتاسندن یتیم قالمشدر. پیتر بیک یاش وقتندوق غایت ذهنلی، زیرهک و عقللی بولوب تیره سنده گی کوب آدملرنک نظر دقتینی جلب ایتمشدر. یگت وقتنک درسدن بوشاغاچ، پیتر ۋیلیکی اوزینک ایبهک شلری ایله صوغش اویونلری اویناغان وشول ایبهه شلرندن اوزینه بر اوینچق عسکر تشکیل ایتکان. صوگه راق شول اوینچق عسکر دن «پریوبراژینسکی» هم «سیمیونوفسکی» نامنده ایکی چن عسکر حاصل بولغان وشول طریقه روسیه ده اول مرتبه نظاملی عسکر تشکیل ایتلگان.

بر وقت پیتر ۋیلیکی ئه لله فایده ایسکی گنه بر کیمه کوروب

يانندهغى كشيلىردن بو نيندى كيمه ديوب صورغان. يانندهغيلر، بو كيمه گه اوپروب چيلگه فارشى ده، چيل اوڭهايبنده يورورگه ممكن ايكانلگيني سويله كانلر. شول وقت موسكو اده طورغان بر نيمس بو كيمه نى توزه توب پيتر ۋيليكنى پاروصلر طوتارغه اويره تكان. پيتر ۋيليكي شول وقتدن آلوب صواوستنده يورورگه شول قدر غيرت اينكان كه، اوز افلامى شوندى واق كيمه لردن اوزينه بتون بر فلوپ ياصاغان. صوگھراق، روس عسكرى آزاق هم بالتيق ديگنلرى يارلرينى آلاچ، پيتر ۋيليكي شول ديگنلرگه زور زور فلوپلر ياصاتوب ييبه رگان. وشول طريقه پيتر ۋيليكي زماننده روسيه مملكتى نظاملى فلوپ غه مالك بولغان. پيتر ۋيليكي روسيه نڭ فلوپ هم عسكراشلىرىنى دغى ده ياخشرتو نيتيله چيت مملكتلرگه اش اوگره نورگه كيتكان. وآنده اسمينى ياشروب، پراسطوى اشچى حالنده كوب بللر خدمت اينكاج، روسيه غه فايتمقان، هم در واقع، چيت بيردن آلوب فايتمقان معلوماتينى اش كه استعمال ايتوب وطنينه كوب فائده كيتركان. پيتر ۋيليكي چيت بيرلرده كورگان كوب فائده لى اشلىرى روسيه غه ده آلوب فايتمقان، شول حقه كوب ياڭا قانونلر (زاكونلر) نشر ايتكان. شوڭار كوره پيتر ۋيليكي روسيه نڭ «ياڭارتوچيسى» اسمينى آلمشدر.

روسيه نى ديگنلرگه، وخصوصا بالتيق ديگنلرگه يقين كيترو پيتر ۋيليكي نڭ ايڭ عزيز نيتلرندن بىرى ايدى. روسيه نڭ چيكلرى ديگنلرگه و كورشيدى گى مترقى ملتلرگه يقين كيلگان صورته روس خلقى هر تورلى فائده لى اشلرده شول كورشى خلقلرغه بيك ييكل ايره چك ايدى. در واقع پيتر ۋيليكي بو جهندن بيك كوب مرادلرينه ايرشدى: شويله كه ۱۷۰۳ نچى يلده نيوا نهرى بوينده پيتر بورغ شهرينى تاسيس ايتدى و ۱۷۰۹ نچى يلده پولتاۋا شهرى بوينده شويد عسكرينه غالب بولدى وسائره . . .

شۆيد صوغشيني تمام ايتكاج پيتر ۋيليكي گه «ايمپيراتورلق» عنواني بيرلدى وشول كوندن روسيه مملكتى ده «ايمپيريه» ديه يورتله باشلادى. عموما، اوزينڭ زور اشلىرى اوچون پيترغه «ۋيليكي» (يعنى اعظم) اسمىنى قوشمشلردى.

ييكاتيرينا ۋيليكايا.

ييكاتيرينا ۋيليكايا - بر نيمس پادشاهينڭ قزى بولوب روسيه تختينڭ ولى عهدى اوچنچى پيترغه كيه وگه بارمشدر. اما اوچنچى پيترنڭ عمرى بيك فسقه بولوب، روسيه تختى بتونلدى ييكاتيرينا قولينه قالمشدر. ييكاتيرينا روسيه تختنده ۳۴ يل دوام ايتوب مملكت اوچون شول قدر كوب فائز كىترمش كه، پيتر ۋيليكي قبيلندن «ۋيليكايا» عنواننى آلمشدر. ييكاتيرينا ۋيليكايا (ئەبى پادشاه) بارچه اشلىرنده پيتر ۋيليكي گه تقليد ايتوب پيتر باشلاغان ياكارتو اشلىرىنى بيك فائزلى صورتده ميدانغه چغارمشدر. شويله كه بتون مملكتنى ۵۰ غوبيرناغه، وغوبيرنالارنى اويەزلرگە بولو - ييكاتيرينا ۋيليكايا اشيدىر.

ييكاتيرينا ۋيليكايانڭ اوز همرنده فيلغان اشلىرنىڭ مشهورلىرى ياڭما سود تاسيس ايتو، اوقو يورطلرىنى توزەتو، قوزلر مکتبلىرى سالو، تربيە يورطلرى تاسيس ايتو وبتون روسيه خلقينه چەچەك سالدىرو عادتىنى شرط ايتو وسائردىر.

بو اشلىرنڭ بارچەسىنى، ييكاتيرينا ۋيليكايا تركيه هم لهستان (پولشا) ايله صوغشقان ارادەغنه اشلب قالدرمىشدر.

ييكاتيرينا ۋيليكايە اولا تركلر ايله صوغشورغە طوغرى كىلدى. بو صوغشده روسيه غالب بولوب قارا دېڭىزنىڭ شمالى ساحللىرىنى هم قىريم يارم آطاوينى بىلەدى.

صوگره يیکاتیرینا ۋیلیکایا بر نیچه تابغر پوله کلر ایله ده صوغشدی، بو صوغشیدن صوگت بتون پولشا مملکتینی روسیه، پروسیه هم آوستریا اوز آرا بولشدیلر. روسیهغه بتون بالتیق دیگزی بویی وحاضرگی کورلانديا ولایتی فالدی.

ییکاتیرینا ۋیلیکایانگ بوغلبه لری روسیه مملکتینی باشقه پادشاهلر نظرند شاقداي کوتهر دیلر. آلا آرا طور روسیهغه یاردم استبه ده مراجعت اینکله باشلادیلر.

ایمپراطور ایکنچی آلکساندر

پادشاه ایکنچی آلکساندر زمانینه قدر اول خلقی (کریستیانلر) ننگ حالی بیک ناچار ایدی: آلا بارچه سی آپاوپلرغه خدمت ایتهلر، و آلا رغه قل ایدیلر. آپاوپلر کریستیانلرنی تله گانچه صاتا، تله گانچه جزا قیلا و حتی اوتره آلا ایدیلر و بوکار هیچ کم سوز ئهینه آلمی ایدی. ۱۸۶۱نجی یلنگ ۱۹نجی فیورالنده ایمپراطور ایکنچی آلکساندر حضرتلری کریستیانلرغه کامل حریت اعلان ایتوب فرمان چغاردی. بو فرمان بوینچه کریستیانلر آپاوپلر قولندن بتونلهی فوتلوب، اوزلری اوز ایرکلی خواهه بولدیلر. ۲۰ میلیون کریستیان خلقی قللقدن چغوب مالغه و بیرگه مالک بولدی.

بو عالی اشی اوچون ایکنچی آلکساندر حضرتلرینه «قوتقاروچی» اسمی بیرلوب کوب شهرلرده زور پامتنیکلر قویلدی.

آلیکساندر ثانی دخی زیمستوا محکمهلری هم غلاصنی صود تأسیس ایتو ایله ده شهرت آلدی. غلاصنی صود - ظاهری (آچق) صود دیمکدر: بو صود هر کمنگ کوز آلدنده واقع بولغانغه کوره «غلاصنی» نسیبه ایتله شد.

وشولایوق آلیکساندر ثانی زمانینه قدر صالحات خدمتی ده باشقه ایدی: عسکریه خدمتینه کوپیسلر (بای سوداگرلر) ومیرزالر بتونلهی آلمیچه فقط کریستیان هم میشجانلرغنه آلمانلر ایدی. اوسته وینه، اول وقتلرده خدمت ده بیک آور و اوزاق ایدیکه، بیچاره صالحاتلر یکر می بیشهر یل خدمت ایتوب، ایولرینه قارتایوب و طوپاسلانوب غنه قایتالر ایدی. اما آلیکساندر ثانی حضرتلری روسیه غه تابع بولغان هر کم، نسل نسینه قارمیچه، ۵ یل عسکرده خدمت ایتسون دیوب فرمان عالی چقاردی. بو فرمان بوینچه میرزالرده، کوپیسلرده پراضطوی صالحات خدمتینی ایته باشلادیلر. فقط اوقوغانلرغنه غنه بر آر یگلک بار ایدی: برهونی قدر اوقوغانراق بولسه، عسکریه خدمتینی شول قدر آزراق ادا قیلا ایدی.

آلیکساندر ثانی حضرتلرینک باشقه فائدهلی اشلری ده کوبدر. مع التأسف ۱۸۸۱ نجی یلنک مارط باشنده شهر اورامندن آت بولن بارغانده اوصاللر فولندن هلاک بولدی.

وطنکه محبت.

وطنکه محبت اوچتورلی بولا: بری طبیعی، بری معنوی و بری سیاسییدر. آدم اوزینک طوغان و اوسکان بیرینی یاراتا. بو محبت طبیعت اشی بولاراق بارچه آدم بالالری اوچون عمومی بولغانلقنن، طبیعی دیوب آطالورغه تپیش. وطن، بزگه اوزینک صاف هواسی، بلونلری اورمانلری ایله توگل، بلکه یاش و قتمزدن بیرلی بزنی چولغاب کیلیگان عزیز خاطرلری ایله کورکام کورنه در. دنیاده، طورمشدن عزیزهک هیچ نهرسه یوق: طورمش بزینک ایگ اولگی، ایگ مهم بختمزد. شوپله که، مثلاً صالقون شمالک طور و چی بر اسکیهوس کشیسینی، صاف

هوالی یلی ایتالیه غه یا که استان بول تیره سینه کو چروب قارا گز - بیچاره طوغان
ییری نی قدر صالحون و کوکلسز بولسه ده، ماغینت ایله طار تلغان کبی،
وطنیه فایتورغه آشقنوب طورور، طوغان ییرینگ به مسز و صالحون
کونلرینی، بوران شاولاغان طاوشلرینی هم قار جاوو منظره لرینی ایتالیا نانگ
یاقتی ونورلی قویاشندن مکدرجه آرتق کورور. وطنگه طبیعی محبت شولدر.

بز، طوغانده کم لر اچنده طوغان و یاش و قتمزده کم بلهن طورغان
بولسه ق، شول کشیلرگه ایله نه مز، آلا نانگ جانلری، طبیعتلری بزنگی
ایله تیگنزه نهدر. شول طریقه آلا آ کلاغان نهرسه نی بزده آ کلیمز، و آلا ر
نیچک آ کلاسه لر، بزده شولای آ کلیمز. دیمک که آلا ر تلگان نهرسه نی
بزده چن کوکلدن تلیمز، شونی تقاضا قیلامز. بو محبت (یعنی وطند اشلرگه،
طوغان اوسکان کشیلرگه بولغان محبت) یوقاریده غیچه «معنوی» تسمیه
ایتلدر. طبیعی محبت بزنگ بار چه مز او چون نی قدر عمومی بولسه، معنوی
محبت ده شول قدر وک عمومیدر. اما بو محبت، عمر اوتکان صاین نقلانا
بارا، چونکه وقت عادتنی نغیتا یعنی زمان اوتکان صاین عادت نقلانا
بارادر. مثلا چیت مملکنده اوچراشقان ایکی وطنداشنی قارا گز: آلا ر
عمرلرنده بزنجی مرتبه کورشسه لرده، کوبده نگی دوستلر شیکللی برسی
برسی ایله چن کوکلدن صحبتله شه لر. اوزلرینه وطن نقطه نظرندن عمومی
بولغان حسینتنی اظهار ایتهرگه آشغالر. گویا که، آلا ر ایکاوی ایکی تله
سویله شسه لرده، برسی برسینی باشقه لرغه قاراغانده یاخشیراق آ کلا شالر.
چونکه ایکی وطنداشنگ طبیعتلرنده هر وقت بیک یقین بر اوخشاش بولادر.

اما بیان ایتدکمز طبیعی و معنوی محبت - هر ایکاوی آدمنگ
شخصی طبیعتینگ نتیجه سیدر. بو تورلی محبت هیچ برجه تندن برونغی
رومالیلر و یونانیلرنگ وطنگه بولغان محبتلرینه بیته آلمیدر. اول ایسه
وطن نگ شهرینه، ترقینه و شوکا یاردم ایتهرگه تله و حسیندر. بو تورلی

محبت، بالكلية عقلغه بهيلهنگان بولغانلقدن، هر كنده ده بولميدور. بو محبتنكه روسچه «پاتريوتيزم» هم تركچه «وطنپرورلك» ديلر. بز بارچه مز وطنننك آبرو ينى، بختينى وشهرتيني تلرگه تيشلرمز. چونكه آنك سعادتينه بزنگ شخسى سعادتمز بهيله نمشدر. وطننك شهرتى - بزنگ شهرتمز، وطننك بختسزلكى - بزنگ ده بختسزلكمزدور. شويله كه ناچار آتانك بالاسى بولمق هر كم اوچون نى قدر خورلق و كيمچيلك بولسه، ناچار وطننك بالاسى بولوده بزنگ اوچون شول قدر خورلق و كيمچيلك در. شول طريقه اوز منفعتكّه محبت، بزنگ كوكلمزده وطنگه محبت حسينى طودرادور. بو تورلى محبت «سياسى» نسميه ايتلورگه تيشدر. (كارامزندن ترجمه).

اوزگنى اوزنك سويو (حب النفس)

اوزگنى سويو - هر آدم بالاسينه مخصوص بولغان عيوى بر صفتدر. شول حس آرقلى بز معيشتنى، اوز فائده مزنى، استراحتنى و آبرو ويمزنى سويه مز. شوگار كوره بز اولا ايزگيلكنى سويه رگه تيش. چونكه ايزگيلك بزگه ايگّ عالي، ايگّ زور سعادت بيره: ايزگيلك بزنى اوز نظر مزده كوته ره، اوز مزنى اوز مزگه عالي كورسه تدر.

مثلا مين ايرته دن كيچكه قدر باشقه كشيلىرنك كيفينى طابارغه، باشقهلر اوچون فائده لى اش اشله رگه، اوزنك بور چمنى ادا قىلورغه طرشام ايكان - مين نيچك ده اوزم اوچون طرشقان بولام: اوزم دن اوزم راضى بولام، هيچ كمگه ضرر تيگره گانم وحتى فائده كورسه تورگه طرشقانلغم اوچون اوزمه رحمت اوقيم، اوزمنى ايزگيلك قىلدم، ديب بلهم. بو راحت ايگّ عالي راحتدر. آنك ايله هيچ بر باشقه راحت نيكله شه آلميدور. ايسته چن انسان اوزينى اوزى نيچك سويه رگه تيش بولسه، مين

بوگون اوزمنى شولاي سويدم، وشونك ايله اوزمه اوزم ايڭ عالي سعادت بيردم.

اما اوزكنى اوزك سويوهر وقتده بو تورلى ايزگيلكلى بولمى:
اگر آڭكار (يعنى اول حسكه) انسانك عقى يول كورسه تهمسه، اول
كوب وقتده بخت اورينه بختسزللكه سيب بولادر. مثلا مين اوز فائدم
اوچون باشقه لرنى اونوتسم، باشقه لرغه حقارت كوزى ايله قاراسم،
اوزمه بره تورلى خيانت اختيار ايتسم، اوزمه ياخشى بولسه يارى، ديوب
باشقه لرنك حالينى آياماسم (قزغانماسم)، بورچلرمنى اونوتسم،
يالقا و لغه، حضور لغه بيرشسم - كوكلمگى بارچه راحتلرم يوقغه چغارلر.
اوزمدن اوزم جيره نو، وجدان عنابى هم اوزمنى اوزم عيلى طابو
حسلىرى - مينى اوياتورلر، بو كچه قياغلم خطا ايكانلگينى كورسه تورلر؛
اما صوك بولور! ايسته مين اوزمنى اوزم، انسانيت قوشقان روشده
سويمه دم. مينم اوزمه بولغان بو محبتم خطا ويه مسز صفتدر.

اخلاق

بر فرض بر آدم دنيا يوزنده بر اوزى گنه طور ايكان، يا كه باشقه
كشيلرگه هيچ قاتشمه يچه بتونلدى يالغزى غنه عمر سوره ايكان، بو تقد بيره
آنك وظيفه سى، يعنى اوستنده گى بورچلرى نيندى بولور؟ - اول آدم
اللهك برلكينى اقرار ايتوب اوزينك اخروى اشلىرىنى آڭكا طابوشرغانك
صوكنده، اوز كوچى ايله اوزينك قارنينى طويدر ورغه، وجدانينى صاف
طوتارغه وهر تورلى طبيعى بلا و قضالردن صافلانورغه طرشورغه تيبش
بولار. اما اول كشينك باشقه لرغه نسبتا هيچ بر وظيفه سى بولماس. چونكه دنيا
يوزنده بر اوزى گنه بولغان فرضده، اول كشى كوب گناهلردن خالى بولدى
كبي، كوب ايزگيلكلردن ده محروم بولور: اول كشى هيچ كمگه كونچيله نه،

ھېچ كىمگە آچولانا آلماس؛ ھېچ كىمنىڭ آچوئىنى كىيىرە ۋە ھېچ كىمنى رەنجىتە
 آلماس. بىكى يوزلى بولو، خىلە كارلك قىلو كىي اشلىرگە آنك ھېچ سىببى
 يوق، يالغان ۋاقترا سويلەرگە شولايوق حقى يوق. چونكى بو گناھلارنك
 بار چەسى باشقە كىشىلر ايله الفتە بولغاندەغنىە صادر بولادىر. شولايوق بو
 آدم كوب ايزگىلىكلرنى دە قىلا آلمايچق: چونكى دنيا يوزندە اوزى گنە
 بولغاچ، كىمگە ايزگىلك قىلسون، كىمگە ياردىم ايتسون، كىمگە محبت
 كورسەتسون ۋ كىمگە ياخشى سوز ئەيتسون؟ بو صفتلردە باشقە آدملر
 ايله فاتناشقان صورتدە ۋ آلاىر ايله برگە طورغاندەغنىە صادر بولالار، شوڭا
 كورە ھېچ كىمگە فاتنىيچە يالغىزى غنىە طور وچى ياخود دنيا يوزندە باشقە
 ھېچ كىم بولمىچە بر اوزى گنەسىر سور وچى آدم گناھلى دە، ثوابلى دە بولماس
 ايدى: دىمك كە ھېچ بر تورلى مكافات قەدە، جزاغەدە مستحق بولماس ايدى.
 اما آدم باشقە آدملر ايله فاتناشوب، آلاىرنك اچندە عىر ايتكان
 صورتدە آنك اوستىنە حسابسىز كوب اش ۋ حسابسىز زور ۋظىفە توشەدر.
 دنيا يوزندە جمىع آدملر برسى برسىنە نسبتا بور چىلدىرلر. شويلە كە ھر كىم
 بارچە آدملر اوچون، ۋ بارچە آدم ھر كىم اوچون طرشورغە تىيشىدر.

معرفت.

بر وقت وزير اعظم مظفر، مشهور خليفه هارون الرشيددن: بو
 مکتىبلرنى ۋ مدرسەلرنى سالودن ۋ آلاىرنك فائىدەسىنە بو قدر طرشو ۋ گنە
 مقصدك نەرسە؟ ديوب صورغان اىكان، خليفه ايله وزير آراسندە اوشبو
 طرزدە مكالمە حاصل بولغان:

وزير — « بلكە اوقوغان خلق اوزكە اطاعتلىرەك بولور ديوب
 اويلى طورغانسك؟ »

خليفه — « شېبەسىز شولاي. چونكى اوقوغان خلق مېنىم قانونلارنك
 عدالتى حقندە درستەك حكىم ايتەر. »

وزير — «اما اوقوغانغە قاراپ تولەلر يىنى بىك آشغوب
تولەمەس.»

خليفة — «يوق، اوقوغانلىق آرفاسندە، اول مېنىم آرتق تولە و ايله
بور چىماغانمى كورور.»

وزير — «اما عسكر ك ياخشىراق و باطرراق بولور مېكان؟»
خليفة — «البتە ياخشىراق، چونكە عسكر نىڭ رېيسلرى اوقوغان
وبلگان كشىلر بولور.»

وزير — «اما سىنىڭ عقللىياشلىرىڭ، حكىملىرىڭ و عالملىرىڭ سىنىڭ
اداره اشلىرىڭە بورنلر يىنى تىماسلرمى؟ سىنىڭ عمللىرىڭدىن خطا تابارغە
طرشماسلرمى؟»

خليفة — «ازلەسونلر، تابسونلر هم طوب طوغرى اوزمە ئە يىتسونلر،
مېن اول خطالىرىمنى توزە تورگە طرشورمن.»

وزير — «نىچك، تىقىر! سېن اوز كىڭ قىللىرىڭ، فىلاسوفلىرىڭ تەلە گانچە
سويلەشورگە رىخت ايتەسكىمى؟»

خليفة — «البتە رىخت ايتەم. يوقسە آلا رىخت نىچك آغار تىسونلر؟»
وزير — «اما اول عالملىرىمىم بىر ضررلى بىر خطالى حىقت
حساب ايتەرلر!»

خليفة — «بىرسى يا كىلىشسە، ايكىنچىسى توزە تور.»
وزير — «پادشاهم! سىنىڭ خىلقىڭ اوقى و آغارا باشلاغاندىن بىرلى،
درواق، بعض قىو آدملىرى سىنىڭ دوستلىرىڭنى وحتى مېنىم اوزمىنى دە تىقىد
قىلا باشلادىلر...»

خليفة بو كى قارشى: «آكلىم، بىك آكلىم...» دىگان دە سرائىنىڭ باشقە
بولمەسە چىغوب كىتكەن.

شعر هم نثر.

هر خلقناڭ اوزینه مخصوص ایکی تلی بولا: بری نثری وبری شعری تللردر. نثر ایله طورمشناڭ عرفی ویومی یاقلری تعبیر ایتله: مثلا کون کورو، کسب ایتو حقنده سویله نه در. وشولایوق هر تورلی فنی نهرسه لرده نثر ایله یازلادر. اما شعری تل - قلبناڭ عالی حسلری تعبیرینه گنه مخصوصدر. هر تلناڭ فصاحت جهتندن درجه سی شعرینه قاراب یوریدر. شعری تلناڭ دخی شول فضیلتی بارکه، شعر انسانناڭ کوکلینه بیك نئی اثر ایته، شعردن آدم گویا که مسخر بولادر. شعر انسانناڭ صرف روحی معیشتندن چقغانغه کوره، انسانناڭ عالی ومعنوی نهرسه لرکه حسینی آرتدرادر. شعر بزناڭ حسیاتمنی صافلانا، فنادن مهنگولکگه، و دنیاویدن سماویگه کوته ره در. انسان کوکلینی دنیا یاران تلغاندن بیرلی ذوقلاندروب کیلگان قایغو وشادلقلرناڭ کوزگیسی بولغانغه کوره، شعر بزناڭ قلبهرگه غایت فائده لی روشده تاثیر ایته در.

